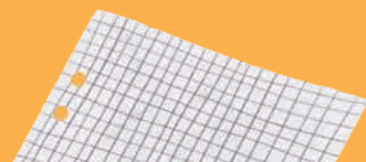
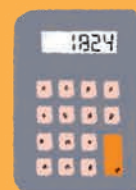

Demokrativillkor i folkbildningen

EN VÄGLEDNING

Publicerad av Folkbildningsrådet, 2026

SKRIBENT: Thor Rutgersson

GRAFISK FORM: Pasadena Studio

ILLUSTRATIONER: Emma Hanquist

ISBN: 978-91-88692-91-7

www.folkbildningsradet.se

Syftet med vägledningen	4
Förord	5
Demokrativillkoret	6
Vad står i förordningen?	7
● OM FOLKBILDNING	9
Kort historik: folkbildning och statsbidrag	10
Hur fungerar folkbildning?	11
Folkbildningen i en föränderlig omvärld	14
Folkbildningens många samarbeten	15
Egna demokrativillkor	16
● DEMOKRATIVILLKORETS OLIKA DELAR	19
Demokrativillkorets olika delar	20
Studieförbundens och folkhögskolornas ansvar	24
Ansvar för företrädare	25
Särskilda skäl	27
● FÖREBYGGANDE ARBETE	31
Vad menas med att förebygga?	32
Hjälp med risk- och sårbarhetsanalys	33
Handlingsplaner som verktyg i det förebyggande arbetet	34
Generellt om samarbeten	35
Förebyggande arbete för samarbeten	37
Frågetecken kring definitioner av grupper och sammanhang	41
Adekvat insyn	43
Rutiner för om företrädare bryter mot demokrativillkoret	46
Föreläsare, paneldeltagare och andra inbjudna medverkande	47
Kurslitteratur och studiematerial	49
Att tänka på vid uthyrning eller utlåning av lokaler	51
Att bygga egna handlingsplaner/checklistor och arbeta metodiskt	52
● UPPFÖLJNING OCH GRANSKNING	57
När och vad kommer Folkbildningsrådet kontrollera?	58
Sekretess och hantering av personuppgifter	61
Läs mer	62

Syftet med vägledningen

DEN HÄR SKRIFTEN informerar om statens nya demokrativillkor för statligt stöd till trossamfund och civilsamhälle. Här finns även en genomgång av folkbildningens olika verksamhetsformer och pedagogik.

Ibland har folkbildningsverksamheter ambitioner som kräver medveten moderering och kontextualisering. Folkbildningsrådet vill med denna vägledning göra sådant arbete mer överskådligt och metodiskt. Därför finns här ett särskilt fokus på checklistor, säkerhetsställande frågor och handlingsplaner som sammantaget bäddar för en verksamhet som följer statens demokrativillkor samtidigt som folkbildningen kan fortsätta att utmana, uppmuntra och förändra.

Den här vägledningen är ett material att återkomma till, där läsningen inte behöver ske från pärm till pärm. De olika delarna är färgkodade och fristående, för att läsaren lätt ska hitta relevant information.

BEGRÄNSNINGAR OCH UPPDATERINGAR

Vägledningen har begränsningar eftersom den produceras innan villkoret börjar tillämpas. Praxis kommer att växa fram och det är inte möjligt att vara heltäckande.

Inkom gärna med tankar och synpunkter till Folkbildningsrådet: materialet kommer att uppdateras och finnas digitalt.

Förord

ENHETLIGA DEMOKRATIVILLKOR för statlig bidragsgivning till civilsamhället är nu införda efter många år av diskussion och beredning. Syftet med de nya villkoren är att göra det tydligare vad som gäller och därmed lättare att säkerställa att statsbidrag inte används för verksamhet som strider mot samhällets grundläggande värderingar om demokrati och mänskliga rättigheter. I förlängningen kan det statliga demokrativillkoret även bidra till att öka allmänhetens förtroende för den statliga bidragsgivningen.

Folkbildningsrådet ser det som positivt att gemensamma demokrativillkor införs för trossamfund och civilsamhälle. Likalydande villkor för statsbidrag till civilsamhället lägger grunden för ett enhetligt synsätt och bidrar till ökad tydlighet om hur villkoren ska förstås och tillämpas. Vi tror också att folkbildningen, som redan har egna, ambitiösa demokrativillkor, är väl rustad inför förändringen.

En skillnad mot Folkbildningsrådets demokrativillkor, som företrädesvis är positivt formulerade, är att det statliga demokrativillkoret bygger på exkluderingsgrunder. Det betyder att de anger vad en statsbidragsmottagande organisation *inte* får göra. För folkbildningen innebär det att folkbildningens kunskaper och *hantverk* blir viktigare än någonsin. Om ett studieförbund eller en folkhögskola vill finnas i olika miljöer för att stärka demokratiska värden måste verksamheten ramas in. Material och diskussioner måste kontextualiseras. Det är sådant som folkbildningen är bra på. Nu blir det extra viktigt att kunna berätta hur det går till, både innan en verksamhet startar och när den har genomförts. Det gäller att ha tillräcklig insyn i och kunskap om olika samarbeten och att bedriva ett förebyggande arbete för att kunna ha tydliga svar på frågor om arrangörskap.

Det statliga demokrativillkoret är en del av förordningen om statsbidrag till folkbildningen. Folkbildningsrådet vill med denna skrift ge vägledning om hur folkhögskolor och studieförbund kan arbeta utifrån villkoret. Med tiden kommer kunskapen om hur demokrativillkoret ska förstås och tillämpas att öka. Då kommer också denna vägledning behöva uppdateringar eller kompletteringar. Vi välkomnar att ni som använder vägledningen hör av er till oss om ni har synpunkter eller frågor om delar av texten eller om villkoret. Genom dialog om villkoret och vägledningen kan vi gemensamt öka förståelsen för demokrativillkorets innebörd.

Anna-Karin Lindblom

Folkbildningsrådets generalsekreterare

Demokrativillkoret

LIKALYDANDE DEMOKRATIVILLKOR

Riksdagen har antagit de lagförslag som regeringen lämnade i proposition 2023/24:119, *Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rätts-säkra villkor*. Det innebär att det nu finns ett enhetligt demokrativillkor som gäller för att få stöd ur Allmänna arvsfonden och för stöd till trossamfund. Likalydande demokrativillkor gäller också för övrig statlig bidragsgivning som riktar sig till civilsamhället, vilket inkluderar Folkbildningsrådet och det statliga stödet till studieförbund och folkhögskolor. **Regeringen har infört det nya villkoret för att det ska bli lättare att säkerställa att staten inte finansierar verksamhet som strider mot samhällets grundläggande värderingar.**

Flera utredningar har föreslagit tydligare demokrativillkor för statsbidrag till civilsamhället, senast Demokrativillkorsutredningen (SOU 2019:35), som 2019 lämnade förslag om att införa likalydande demokrativillkor i relaterade statsbidragsförordningar. Utredningen menade att civilsamhället är av central betydelse för demokratin och har flera viktiga funktioner, bland annat som demokratiskola och röstbärare. Det blir därför extra viktigt att statsbidragen inte går till verksamhet som gynnar sådant som strävar åt motsatt håll.

En majoritet av de förordningar som reglerar statsbidrag till civilsamhället innehåller redan demokrativillkor avseende en organisations verksamhet men villkoren är formulerade på olika sätt vilket skapar osäkerhet i tolkning och tillämpning. Det nya, statliga demokrativillkoret är skrivet på ett sådant sätt att det tydligt pekar på ageranden som inte är tillåtna. Regeringen menar att det nu blir enklare för myndigheter (och andra som fördelar bidrag) att granska och bedöma på samma sätt. Även bidragsmottagare får det lättare att förstå vad som förväntas av dem.

FÖRENINGSFRIHET OCH ÅSIKTSFRIHET

Det statliga demokrativillkoret är utformat för att säkerställa att offentliga medel *bara* stödjer verksamheter som är förenliga med "samhällets grundläggande värderingar och demokratiska principer" (vilket är värden som finns bland annat i regeringsformen; exempelvis yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet, religionsfrihet och principen om alla människors lika värde). Demokrativillkoret styr inte själva rätten att bilda föreningar eller att ha verksamhet, utan endast tillgången till statliga bidrag. I Sverige har alla människor rätt att tillhöra och bilda olika organisationer. På samma sätt äger alla människor rätt att avstå sådana medlemskap. Staten får inte ingripa eller påverka i detta.

Regeringen gör också en liknande bedömning för åsiktsfriheten, som liksom föreningsfriheten är skyddad i regeringsformen och Europakonventionen. Demokrativillkoret begränsar inte rätten att uttrycka olika åsikter, det styr bara vilka typer av organisationer som kan ta del av statliga medel.

Vad står i förordningen?

FÖRORDNINGEN (2015:218) om statsbidrag till folkbildningen.

DEMOKRATIVILLKOR

8 a §

Stöd får inte lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare som agerar inom ramen för verksamheten

1. utövar våld, tvång eller hot mot en person eller på annat sätt kränker en persons grundläggande fri- och rättigheter,
2. diskriminerar personer eller grupper av personer eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde,
3. försvarar, främjar eller uppmanar till sådana ageranden som anges i 1 eller 2, eller
4. motarbetar det demokratiska styrelseskicket.

Stöd får inte heller lämnas till en organisation om det framkommer att någon av dess samarbetsorganisationer, eller en företrädare för samarbetsorganisationen, agerar på ett sådant sätt som anges i första stycket.

8 b §

Om en organisation, dess företrädare, organisationens samarbetsorganisation eller samarbetsorganisationens företrädare har agerat på ett sådant sätt som anges i 8 a §, får stöd ändå lämnas till organisationen om det finns särskilda skäl.

Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om

1. organisationen har tagit avstånd från agerandet,
2. organisationen har vidtagit adekvata åtgärder för att säkerställa att agerandet inte upprepas,
3. det är fråga om ett enstaka agerande, och
4. agerandet ligger långt tillbaka i tiden.

Vid allvarliga överträdelser av en samarbetsorganisation, eller dess företrädare, ska det vid bedömningen även särskilt beaktas om samarbetet har avbrutits.

Den här delen av vägledningen syftar till att ge insikt i hur folkbildning i olika former fungerar. Begrepp och termer återkommer sedan i vägledningens förebyggande delar. En grundläggande förståelse för former, pedagogik och arbetssätt är nödvändig för att förstå det fortsatta innehållet och hur folkbildningsverksamhet kan fungera i linje med det statliga demokrativillkoret.

- 10 Kort historik: folkbildning och statsbidrag
- 11 Hur fungerar folkbildning?
- 14 Folkbildningen i en föränderlig omvärld
- 15 Folkbildningens många samarbeten
- 16 Egna demokrativillkor

Kort historik: folkbildning och statsbidrag

ICKE-FORMELL UTBILDNING och vuxnas lärande har olika bakgrund och historia i olika länder och kulturer. De första folkhögskolorna startades i Danmark för att möta kunskapsbehovet på landsbygden. De första svenska folkhögskolorna inspirerades av detta, men fler tillkom sedan som en del av eller mer löst tillhörande de folkrörelser som växte sig starka under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. På samma sätt kom studiecirkeln att bli ett viktigt verktyg när människor organiserade sig kring olika kamper och intressen. Samtidigt fanns ambitioner från högre lärosäten att hitta former för att sprida kunskap utanför skolornas väggar.

Det första statsbidraget till folkbildningen kom 1872 och byggdes sedan på med fler verksamhetsformer och områden. Redan starka och skiftande bildningsströmningar inom olika rörelser sammanfogades då och organiserades i egna organisationer för att kunna växa ytterligare med statligt stöd.

En sak som utmärker statens syn på folkbildningen är att bidragen till folkbildningen från början gavs utan ambitioner att styra eller använda folkbildningen på något särskilt sätt. Redan det första statliga stödet skulle ges "utan att bindas av statliga reglementen". Att det ska råda armlängds avstånd gentemot folkbildningen är en utgångspunkt som till slut ledde fram till att Folkbildningsrådet bildades, 1991: en ideell förening bestående av folkbildningens egna organisationer, med uppdrag att fördela och följa upp statsbidragen i myndighets ställe.

Hur fungerar folkbildning?

FOLKBILDNINGENS PEDAGOGIK: INFORMELLA INSLAG

Folkbildning oavsett form ställer krav på delaktighet. Målet är möten i ögonhöjd där alla som deltar bidrar till det gemensamma lärandet. I olika kontext betyder det olika saker. Ofta talar man om formell utbildning, icke-formell utbildning och informell utbildning som separata kategorier, där det formella definieras av kursplaner och tydliga scheman medan den icke-formella utbildningen visserligen kan vara annonserad och alltså planerad på så sätt att det finns ett tydligt tema, men där deltagarna själva skapar mycket av strukturen och därmed också gemensamt definierar slutmålet. Det informella lärandet sker helt utan plan, i vardaglig interaktion och genom naturligt utbyte för att överkomma hinder eller för att föra vidare situationsspecifik kunskap:

- Det formella definieras av kursplaner och tydliga scheman.
- Icke-formell utbildning kännetecknas av att deltagarna själva skapar mycket av strukturen och definierar målen tillsammans men utifrån ett på förhand bestämt tema eller ämne.
- Det informella lärandet sker utan plan, i vardaglig interaktion och genom naturligt utbyte för att överkomma hinder eller för att föra vidare situationsspecifik kunskap.

I folkbildningen möts och samexisterar de här formerna. Informella inslag används även i formella och icke-formella upplägg, som en slags pedagogik eller ett verktyg för att skapa interaktion och delaktighet:

- Folkhögskolan bedriver planerad och schemalagd utbildning, men använder i detta inslag (som exempelvis grupparbeten, deltagarledda projekt, diskussioner och samtal) som nyttjar det informella och gör deltagaren till samskapare – som med egna erfarenheter bidrar till gruppens gemensamma lärande.
- I studiecirkeln finns ett tydligt tema, ett ämne, men gruppen hittar sedan egna vägar och mål baserat på utbytet som uppstår när deltagarna delar kunskap och erfarenheter med varandra.
- I kulturprogram som exempelvis föreläsningar eller panelsamtal samspelar de medverkande med en publik.

Genom att förstå olika lärsituationer i ljuset av dessa kategorier blir det tydligt att det informella lärandet, som mer eller mindre finns i all folkbildning, skapar särskilda utmaningar i ett regelverk med villkor för verksamhetens innehåll.

Folkbildningen är en komplex lärmiljö där lärandet sker på flera nivåer och alla som närvarar bidrar till helheten. I en sådan situation har inte läraren eller

ledaren full kontroll och det är heller inte meningen: De informella inslagen ger stor frihet och manövreringsutrymme för individen. Det som uppstår i sådana möten kan bara omhändertas och styras vidare. Individers inspel/utspel kan bemötas, problematiseras eller kontextualiseras av lärare, cirkelledare, andra medverkande, andra deltagare och av en publik, men även detta sker oftast i ett fortsatt samskapande.

LÄRARENS, CIRKELLEDARENS OCH VERKSAMHETSUTVECKLARENS ROLL

Lärarens eller cirkelledarens roll är inte nödvändigtvis att förmedla kunskap, utan att hjälpa gruppen att samskapa den. För detta krävs pedagogisk kunskap i att leda en grupp i en viss riktning, utan att tvinga fram förflyttningen. I folkbildningen finns deltagare med olika bakgrunder, ingångar och förkunskaper. Läraren eller cirkelledaren behöver därför bland annat skapa ramar för det informella utbytet och varsamt hjälpa och stötta deltagarnas utbyte. I detta finns en balansgång mellan exempelvis att säkra ett tryggt rum med utrymme för deltagarnas olikheter och samtidigt värna yttrandefriheten och ett åsiktsutbyte som inte upplevs hämmande.

För den som vill bli lärare på en folkhögskola finns specifik utbildning på högskolenivå som ger lämpliga verktyg. Det finns också många lärare med annan erfarenhet och kunskap. Rektorn tillsammans med skolledningen ansvarar för en samsyn, så att skolans lärare har rätt verktyg och uppdaterad kunskap med sig in i klassrummen.

För cirkelledare är det annorlunda: På grund av att de olika cirkeltyperna skiljer sig markant från varandra ser olika cirkelledare troligtvis också olika på sin roll (se definitioner av olika cirkeltyper under nästa underrubrik). I programcirkelarna liknar rollen lärarens, och många har också en sådan bakgrund (eller en specifik sakkunskap som passar ämnet). I kamrat- och föreningscirkelarna varierar cirkelledarens pedagogiska kunskaper och utbildningsbakgrund. Därför finns ett tydligt pedagogiskt ansvar för studieförbunden: att anordna särskilda cirkelledarutbildningar för att ge cirkelledaren relevant kunskap och en större förståelse för rollen. Studieförbundet och dess personal blir här en viktig komponent för att skapa kvalitet i verksamheten. Ofta kallas den roll som ligger närmast studieförbundens faktiska verksamhet för ”verksamhetsutvecklare”. Verksamhetsutvecklarens roll, exklusive eventuella administrativa uppgifter, är till stor del att förstå verksamheten och kontexten som den finns i. Det är nödvändigt bland annat för att ge cirkelledarna det stöd de behöver.

OLIKA ARRANGEMANGS- OCH KURSTYPER

I den organiserade folkbildningen finns olika verksamhets- och kurs typer.

Hos studieförbunden finns tre olika, primära arrangemangstyper:

- I **studiecirkeln** träffas en mindre grupp människor för att lära sig något tillsammans. Det kan röra sig om allt från att spela musik till att läsa och diskutera en bok tillsammans. Det ska finnas ett element av planering, en arbetsplan av något slag. Det är vanligt att cirkeln arbetar med ett eller flera studiematerial. Alla deltagare ska ha samma möjlighet att påverka och komma till tals. Inom studiecirkelns finns sedan tre underkategorier:

- I en **kamratcirkel** kommer initiativet till studiecirkeln från deltagarna själva. Det är personer som känner varandra, eller som fått kontakt på annat sätt, som bestämmer sig för att skapa och lära tillsammans inom ett ämne.
- **Programcirkelarna** erbjuds i stället av studieförbundet, till en intresserad allmänhet. Sådana cirkel kostar i regel en slant och cirkelledaren antar ofta en mer traditionell lärarroll, även om folkbildningens deltagarfokus kvarstår.
- **Föreningscirkel** är studiecirkel inom ett specifikt föreningssamarbete, där studieförbundet och föreningen tillsammans erbjuder studiecirkel till föreningens medlemmar, alternativt att initiativet för att starta cirkel kommer från medlemmarna själva.
- Annan folkbildning är verksamhet som inte rymms inom ramarna för de andra formerna eller i studiecirkeln regelverk. Det kan exempelvis vara verksamhet med större grupper eller med oregelbunden träfffrekvens.
- Kulturarrangemang framförs inför publik men det finns ofta interaktivitet genom exempelvis möjligheten att ställa frågor, efterföljande samtal och analys. Musikkonserter är ett vanligt kulturarrangemang hos studieförbunden.

Folkhögskolan har fyra primära verksamhetsformer:

- Allmän kurs (lång kurs) är främst avsedd för deltagare som saknar fullständig grundskole- eller gymnasieutbildning. Genom allmän kurs kan deltagaren få behörigheter för högre studier motsvarande sådana som ges inom grundskola och gymnasium.
- Särskild kurs (lång kurs) ges inom ett särskilt ämnesområde, som skolan är profilerad inom. Det är vanligt att särskild kurs blir en språngbräda till vidare utbildning som kräver särskild kompetens och nyttjar inträdesprov i någon form, exempelvis högre utbildning inom estetiska inriktningar. Men en särskild kurs kan också vara yrkesutbildningar med målet att deltagarna ska kunna börja arbeta efter genomförd kurs. Deltagare kan också läsa en särskild kurs bara på grund av eget intresse.
- Kortkurs (1–14 dagar), där större delen av tiden ägnas åt ett särskilt ämne, exempelvis något som den enskilda folkhögskolan är profilerad inom. Kursformen erbjuder en möjlighet för människor att ägna en kortare tid åt ett specialintresse.
- Folkhögskolornas kulturarrangemang vänder sig både till skolans deltagare och en större allmänhet, med syfte att skapa möten däremellan.

AMBITIONER ATT FINNAS I OLIKA MILJÖER

Det har historiskt i folkbildningen funnits en vilja att bjuda in till samtal, att nyansera och skapa förståelse – kanske också att utmana och skapa frågor – i många olika sammanhang. Det kan ofta anses positivt med möten där även mer radikala synsätt är representerade eftersom folkbildningen då kan verka som demokratiserande kraft. Genom att mötas, diskutera och samtala får vi större förståelse för varandra. Men att ha sådana ambitioner ställer stora krav på såväl verksamhetsutvecklare/kursansvariga som ledning och styrelse (och även på lärare och cirkelledare).

Folkbildningen i en föränderlig omvärld

FOLKBILDNINGEN är en stor, bred verksamhet med hög frihetsgrad, vilket skapar möjligheter för civilsamhället och Sveriges föreningsliv. Även kulturlivet får genom folkbildningen möjlighet att verka över hela landet. Slutligen har deltagarna frihet att forma, påverka och ibland också initiera och målbestämma lärandet de är en del av.

FRIHET SOM MÅSTE VÄRNAS

Det finns individer och grupper som vill använda samhällets möjligheter och stöd till ändamål som inte är förenliga med demokratiska principer och värderingar. Det handlar exempelvis om organiserad brottslighet och om fundamentalism: grupper och strömningar med brottsliga eller antidemokratiska syften. Sådana krafter har olika ideologiska inriktningar och kan också ha religiösa motiv. Att hålla dem på avstånd kräver återkommande orientering i en föränderlig omvärld och ställer krav på studieförbund och folkhögskolor att omvärldsbevaka och arbeta med risk- och sårbarhetsanalyser.

Folkbildningens många samarbeten

FOLKBILDNINGEN finns överallt i civilsamhället. Folkhögskolorna och studieförbunden kopplar ihop människor, föreningar, lokala företag och andra krafter för lokala samarbeten.

Bara hos studieförbunden fanns 2024 över 200 centrala avtal med medlemsorganisationer och ungefär 15 000 lokala samarbeten med andra föreningar, nätverk och organisationer. Folkhögskolorna hade under samma period runt 300 samverkansavtal för kursverksamhet och ännu fler mindre samarbeten. Dessutom är det vanligt att folkhögskolor lånar ut eller hyr ut lokaler till andra organisationer i lokalsamhället.

Sådana breda samarbetsytor ställer höga krav på kunskap om dem man ingår samarbeten med.

Egna demokrativillkor

I FOLKBILDNINGSRÅDETS VILLKOR för att erhålla statsbidrag finns sedan tidigare egna demokrativillkor. De villkoren finns kvar och fungerar nu tillsammans med statens demokrativillkor.

STUDIEFÖRBUND

2.2 Demokrati och delaktighet

I kapitlet **Verksamhetens kvaliteter** beskrivs sådana kvaliteter som statsbidraget till studieförbunden är tänkt att skapa och som studieförbunden ska sträva efter.

(Ur *Statsbidrag till verksamhet i studieförbunden: Villkor och fördelning*.)

- De grupper som verkar inom folkbildningen använder demokratiska arbetsformer. Deltagarna får redskap att påverka sin egen situation och samhället. Detta tillsammans med verksamhetens stora omfattning gör att folkbildningen bidrar till ett aktivt medborgarskap och stärker och utvecklar demokratin.
- Folkbildningen är kompensatorisk genom att den särskilt verkar med och för dem som samhälle, kulturliv och utbildning annars är mindre tillgängligt för. Studieförbunden når särskilt deltagare som är kortutbildade, deltagare som är utrikes födda och deltagare med funktionsnedsättning. Studieförbunden erbjuder en verksamhet som är tillgänglig för alla.
- Studieförbunden är demokratiska aktörer som förmedlar och förankrar respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar. Studieförbunden motverkar diskriminering, bristande jämställdhet och antidemokratiska tendenser.
- Studieförbunden inbjuder till inkluderande möten och är på så sätt en integrerande samhällskraft. Studieförbunden verkar för att nå nya deltagare. Genom studieförbundens rikstäckande verksamhet är de en utvecklande, innovativ och demokratistärkande resurs för lokalsamhället och för medborgarna.

FOLKHÖGSKOLA

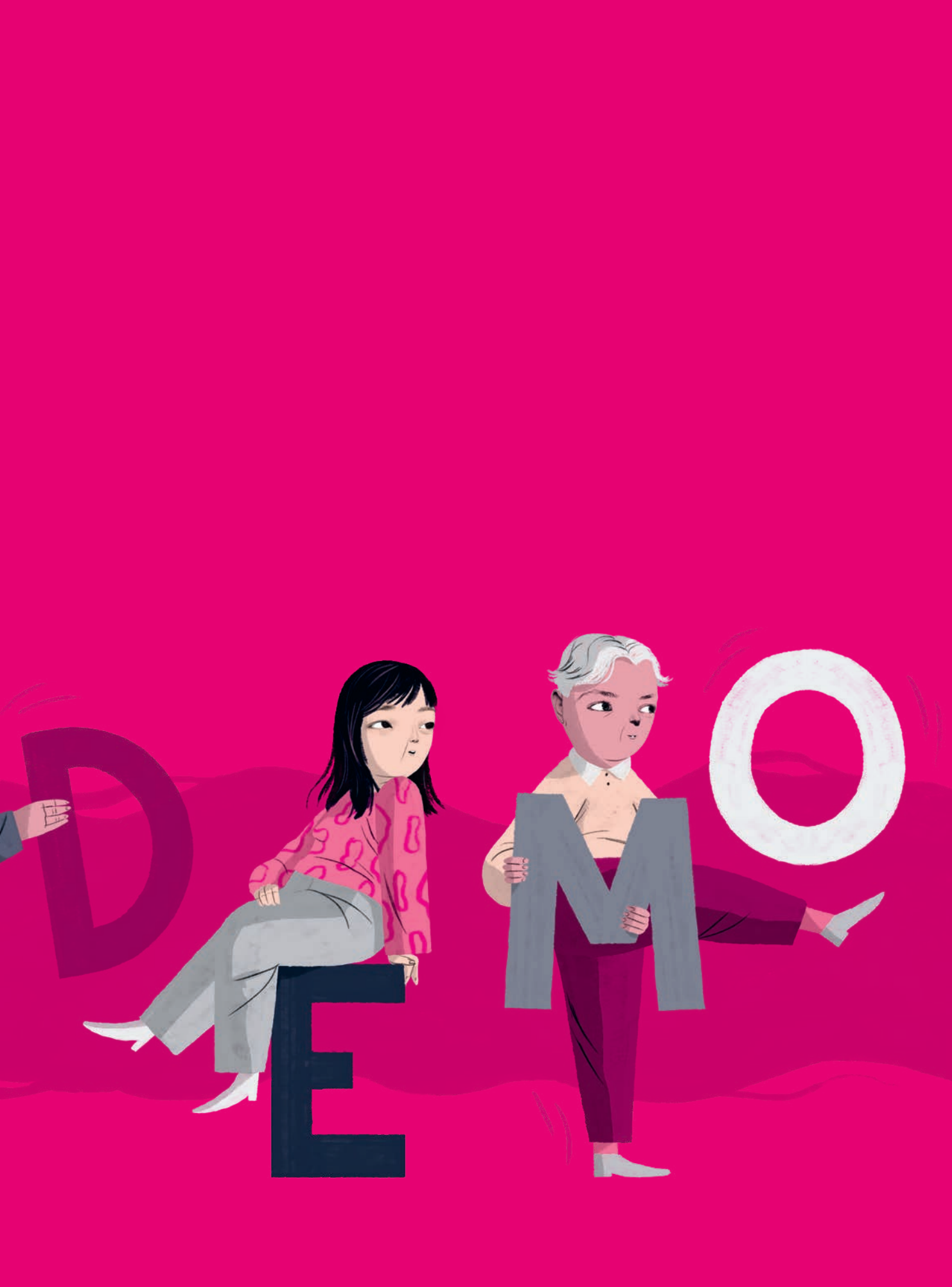
3.2 Grundläggande värderingar

(Ur *Statsbidrag till folkhögskolor 2024: Villkor och fördelning*.)

- Folkhögskolan ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och för grundläggande demokratiska värderingar och får inte bedriva eller främja antidemokratisk verksamhet.
- Folkhögskolan ska
 - arbeta med aktiva åtgärder för att förebygga att deltagare i verksamheten diskrimineras
 - genom sin verksamhet bidra till att alla oavsett kön har samma makt att forma samhället och sina liv
 - särskilt nå deltagare som är korttidsutbildade, utrikes födda eller som har en funktionsnedsättning.

Den stora skillnaden mot statens demokrativillkor är att skrivningarna på föregående sida fokuserar på vad folkbildningen ska göra: förmedla och förankra respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar. Det statliga demokrativillkoret utgår i stället från exkluderingsgrunder och fokuserar på vad man inte får göra.

DEMOKRATIVILLKORETS OLIKA DELAR

19

I den här delen av vägledningen återfinns det statliga demokrati-villkoret med motiveringar från regeringens propositionstext och exempel från Demokrativillkorsutredningens vägledning. Ytterligare folkbildningskontext finns sedan i vägledningens förebyggande del.

- 20 Demokrativillkorets olika delar
- 24 Studieförbundens och folkhögskolornas ansvar
- 25 Ansvar för företrädare
- 27 Särskilda skäl

Demokrativillkorets olika delar

STATENS DEMOKRATIVILLKOR består av fyra exkluderingsgrunder och ett ansvarsutkrävande i flera led. Det finns också en undantagsbestämmelse med vissa förutsättningar för så kallade särskilda skäl (se sida 27).

Proposition och exempel

I den här delen av vägledningen; i kapitlen och under rubrikerna som nu följer (sidorna 20–28), går vi igenom statens demokrativillkor i dess olika delar genom bland annat exempel från Demokrativillkorsutredningen och regeringens proposition (*Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rättssäkra villkor, 2023/24:119*). När vi fortsättningsvis hänvisar till vad regeringen exempelvis säger, skriver eller menar är texten baserad på propositionen. Skrivningarna i den utgör primärt förarbete till lagförslagen men innehåller också motiveringar som har bäring på det likalydande demokrativillkor som nu införs i statsbidragsförordningarna för civilsamhället. Därmed är de grundläggande att förhålla sig till vid tolkning och tillämpning av det statliga demokrativillkoret.

Exemplen på exkluderande ageranden är hämtade från Demokrativillkorsutredningens vägledning (bilaga till *SOU 2019:35: Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället, vägledning för handläggare*).

Observera att exemplen på exkluderande ageranden som nu följer under de olika underrubrikerna är just det; exempel. De togs fram för att illustrera sådant som Demokrativillkorsutredningen ansåg skulle klassas som exkluderande agerande. *I den förebyggande delen av den här vägledningen finns förslag på åtgärder, verktyg och ytterligare tillvägagångssätt i en folkbildningskontext.*

STATENS DEMOKRATIVILLKOR

8 a §

Stöd får inte lämnas till en organisation om den eller någon av dess företrädare som agerar inom ramen för verksamheten

1. utövar våld, tvång eller hot mot en person eller på annat sätt kränker en persons grundläggande fri- och rättigheter,
2. diskriminerar personer eller grupper av personer eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde,
3. försvarar, främjar eller uppmanar till sådana ageranden som anges i 1 eller 2, eller
4. motarbetar det demokratiska styrelseskicket.

Stöd får inte heller lämnas till en organisation om det framkommer att någon av dess samarbetsorganisationer, eller en företrädare för samarbetsorganisationen, agerar på ett sådant sätt som anges i första stycket.

1. VÅLD, TVÅNG ELLER HOT – ELLER ANDRA

KRÄNKNINGAR AV FRI- OCH RÄTTIGHETER

En organisation eller en företrädare som utövar våld, tvång eller hot bryter mot det statliga demokrativillkoret och ska inte beviljas statsbidrag för sin verksamhet. Även ett agerande som inte direkt är våldsamt, tvingande eller hotfullt kan falla under den här kategorin om det kränker någons grundläggande frihet och rättigheter.

Exempel på ageranden är när en organisation eller dess företrädare

- använder våld, tvång eller hot för att påverka hur medlemmar röstar vid ett föreningsmöte
- begränsar enskildas fri- och rättigheter i det offentliga livet genom hot eller ofredande
- trakasserar medlemmar eller deltagare i en verksamhet genom att till exempel skicka hotfulla sms
- använder våld, tvång eller hot för att tysta personer som har en annan åsikt, det vill säga begränsar deras möjligheter att använda sin yttrandefrihet.

Exempel på andra kränkningar av fri- och rättigheter är när en organisation eller dess företrädare

- utnyttjar att en person befinner sig i en utsatt situation, till exempel lever i flyktingskap eller under ekonomiskt svåra förhållanden
- olovligt fotograferar personer i ett omklädningsrum och kanske även sprider bilderna
- utsätter medlemmar för sexuella trakasserier
- begränsar medlemmars fri- och rättigheter genom att upprätthålla ett hedersrelaterat förtryck
- uppmanar enskilda att inte anmäla misstanke om brott.

2. DISKRIMINERING OCH PRINCIPEN OM

ALLA MÄNNISKORS LIKA VÄRDE

En organisation eller en företrädare som diskriminerar individer eller grupper bryter också mot statens demokrativillkor och ska inte beviljas statsbidrag. Här blir Diskrimineringslagen (2008:567) ett viktigt verktyg och en bra utgångspunkt. Men alla ageranden som inte respekterar principen om alla människors lika värde bryter mot statens demokrativillkor, oavsett om de ryms inom annan lagstiftning eller inte.

Exempel på ageranden är när en organisation eller dess företrädare

- inte anställer eller utser vissa personer att företräda organisationen eller leda en verksamhet på grund av till exempel kön, etnisk tillhörighet, trosuppfattning eller sexuell läggning
- organiserar ett offentligt arrangemang som en konsert, festival eller en utbildning, men exkluderar vissa grupper utifrån till exempel kön eller etnisk tillhörighet
- gör uttalanden som utgör hets mot folkgrupp, till exempel vid ett möte, i sociala medier eller i en studiecirkel
- anlitar en föreläsare som uttalar sig nedsättande om till exempel en viss folkgrupp, en viss trosuppfattning eller personer av ett visst kön eller ålder.

Organisering kring särintressen och positiv särbehandling

I Diskrimineringslagen finns undantag som innebär att särbehandling med berättigat syfte är tillåten. Organisering kring särintressen är en del av civilsamhällets och demokratins historia. Positiv särbehandling och särorganisering är inte förbjuden men måste ha berättigade syften.

3. FÖRSVARA, FRÄMJA ELLER UPPMANA TILL SÅDANA AGERANDEN SOM ANGES I PUNKT ETT ELLER TVÅ

Att försvara och främja andra som använder hot, tvång och våld, kränker människors fri- och rättigheter, diskriminerar personer eller grupper eller på annat sätt bryter mot principen om alla människors lika värde är också ett brott mot det statliga demokrativillkoret. Sådana ageranden får inte legitimeras och en organisation som erhåller statsbidrag får inte heller direkt eller indirekt uppmana till sådana handlingar.

Exempel på ageranden är när en organisation eller dess företrädare

- försvarar våld eller hot mot personer på grund av till exempel etnisk eller religiös tillhörighet
- försvarar eller uppmanar till hedersrelaterat våld
- rättfärdigar grova kränkningar av mänskliga rättigheter som sker i andra länder, till exempel av en odemokratisk regim, en terrorgrupp eller en stridande part i en konflikt
- har samröre med, finansierar eller på annat sätt stödjer grupper eller individer som inskränker enskildas grundläggande fri- och rättigheter.

4. MOTARBETA DET DEMOKRATISKA STYRELSESKICKET

Inget statsbidrag ska gå till organisationer eller företrädare som motarbetar det demokratiska styrelseskicket. Ett särskilt allvarligt sätt att göra det är att utöva eller stödja terrorism. En organisation eller dess företrädare ska inte heller delta i eller uppmana till andra brott, vilket inkluderar brott mot allmän ordning, våldsamma och icke godkända aktioner, sabotage, skadegörelse, olaga intrång och andra, liknande lagbrott.

Exempel på ageranden är när en organisation eller dess företrädare

- utövar terrorism eller ekonomiskt eller på annat sätt stödjer terrororganisationer
- begår eller uppmanar till brott mot rikets säkerhet eller mot allmän ordning, som våldsamma aktioner eller sabotage
- uppmanar, främjar eller genomför aktioner som innebär skadegörelse, olaga intrång eller andra lagbrott
- angriper myndigheter eller andra samhällsinstitutioner genom dataintrång eller data-attacker
- medvetet vilseleder eller sprider felaktig information i syfte att underminera demokratin
- uppmanar sina medlemmar eller allmänheten att inte följa svensk lag, till exempel genom att uppmana enskilda att fildela eller skattefuska.

Civil olydnad

Det finns organisationer i civilsamhället som uppmanar till och deltar i lagbrott i form av civil olydnad. Regeringen beskriver civil olydnad som en form av aktivism där vägran att följa lagar eller myndighetsbeslut används för att mobilisera till förändring. Huvudregeln för bedömning utifrån det statliga demokrativillkoret är att en organisation som uppmanar till ageranden som strider mot lagar och bestämmelser i samhället *inte* bör vara berättigad till statligt reglerat stöd. En organisation som främjar eller uppmanar till våld, hot eller tvång i syfte att uppnå ett politiskt eller religiöst mål ska *alltid* anses motarbeta det demokratiska styrelseskicket. Men regeringen skriver också att civil olydnad har varit ett viktigt verktyg inom politiska rörelser som praktiserar icke-våld, till exempel inom delar av medborgarrättsrörelsen i USA. Civil olydnad har även haft en roll i den svenska demokratins utveckling. Därför menar regeringen att vissa brottsliga ageranden ändå bör kunna ses som förenliga med det statliga demokratisyftet. Det kan till exempel handla om bötesbrottslighet som begås i syfte att öppna för en dialog, en slags vädjan till en majoritet av medborgarna att ompröva ett visst ställningstagande – som får bedömas som harmlös. Ageranden skulle också kunna anses vara förenliga med det statliga demokrativillkoret om de helt syftar till att bevara eller upprätta demokratiska värden.

En bedömning får göras i varje enskilt fall och det är tydligt att utgångspunkten ska vara att brottslig verksamhet inte ska bedrivas med statsbidrag.

Studieförbundens och folkhögskolornas ansvar

FOLKHÖGSKOLOR och studieförbund är ansvariga för

- att ingenting i styrande dokument eller kommunikation strider mot demokrativillkoret
- att all verksamhet, inklusive sådan som arrangeras tillsammans med andra organisationer, följer demokrativillkoret
- att ingen företrädare bryter mot demokrativillkoret
- att samarbetsorganisationer också – och i alla delar – följer demokrativillkoret.

Vidare är ett studieförbund eller en folkhögskola ansvarig för alla led i sin organisation, inklusive lokalavdelningar och filialer.

HUVUDMÄN, MEDLEMS- OCH SAMARBETSORGANISATIONER

Som synes i listan ovan innebär ansvarsleden i demokrativillkoret att ett studieförbund eller en folkhögskola är ansvarig även för sina samarbetsorganisationer. Detta inkluderar huvudmän och medlemsorganisationer – och innebär ett förlängt ansvar även för samarbetsorganisationens företrädare.

(I statens demokrativillkor använder regeringen begreppet "samarbetsorganisationer" och vi gör detsamma i denna skrift. Begreppet inbegriper då mer specifika former som medlemsorganisationer och huvudmän.)

Ansvar för företrädare

EN ORGANISATION kan nekas statsbidrag om text och formuleringar i stadgar, verksamhetsberättelser, verksamhetsplaner och andra, liknande dokument bryter mot det statliga demokrativillkoret. Detsamma gäller för information om och från organisationen, exempelvis på en hemsida. Men regeringen är tydlig med att det inte behöver vara organisationen i egenskap av juridisk person som agerar klandervärt. Villkorsbrott kan också ske i verksamheten, av fysiska personer som på olika sätt representerar organisationen internt eller gentemot allmänheten.

Att en organisation ser bra ut på papperet säger ibland ganska lite om vad som faktiskt händer i verksamheten. Enligt statens demokrativillkor är en organisation tydligt ansvarig för vad dess företrädare säger och gör. En organisation som får statsbidrag får inte exempelvis propagera för diskriminering eller torgföra budskap som går emot principen om alla människors lika värde. Det spelar ingen roll om det sker i en broschyr eller om det sägs av en företrädare på ett möte.

DEFINITION AV FÖRETRÄDARE

Exkluderingsgrunderna i statens demokrativillkor gäller alltså även för organisationens olika företrädare, vilket här har en bred betydelse. Det kan exempelvis vara en anställd eller en förtroendevald – men det är rollen personen har eller får i organisationen som avgör.

Regeringen har förklarat att det inte enbart är legala företrädare som avses, utan även andra personer som har ett *bestämmande inflytande* över verksamheten, eller i övrigt representerar organisationen internt eller mot allmänheten. Regeringen nämner som exempel ledare, lärare, styrelseledamöter *och så vidare*.

En anställd eller en uppdragstagare kan också räknas som företrädare om personens anställning eller uppdrag innebär att hen representerar organisationen (internt eller gentemot allmänheten).

Organisationen har även ett ansvar för andra personer som ges utrymme i verksamheten, exempelvis föreläsare, gästlärare eller inbjudna talare. Regeringen skriver att en organisation genom att anordna en tillställning eller en aktivitet med ett visst innehåll normalt sett får anses ha handlat på det sätt som arrangemangets innehåll ger uttryck för, även om den som rent fysiskt står för innehållet inte tillhör organisationen. Särskilda skäl kan förekomma om personen eller personerna som bjöds in agerade på sätt som inte var möjliga att förutse. Men när exempelvis en inbjuden föreläsare gör uttalanden som motsvarar vad man på förhand kan förvänta sig baserat på lättillgänglig information, bör organisationen anses ansvarig för det totala innehållet. Läs mer på sida 47.

Om cirkelledare

Ska cirkelledare anses vara företrädare för en organisation? Här finns inget enkelt svar utan återigen är det kontext och roll som avgör. Varje enskilt fall

bedöms för sig. Regeringen har dock, efter en fråga från *Studieförbunden i samverkan* under remissperioden, indikerat att cirkelledare *inte* automatiskt kan räknas som företrädare:

”Studieförbundens förtroendevalda och anställda är självklara företrädare, men om en cirkelledare ska omfattas blir det problematiskt. Studieförbunden i samverkan har över 115 000 cirkelledare, varav de flesta arbetar ideellt. Detsamma gäller i fråga om funktionärer vid läger eller arrangemang som en organisation anordnar samt enskilda medlemmar och deltagare i aktiviteter eller liknande. Att organisationers ansvar och kontroller ska omfatta dessa personer med en sådan avlägsen koppling till och små möjligheter att påverka verksamhetens inriktning vore alltför långtgående.”

Ovanstående betyder inte att cirkelledare *aldrig* kan anses vara företrädare.

Enskilda medlemmar och deltagare

Enskilda medlemmar utan tydliga roller så som beskrivits under tidigare rubriker räknas inte som företrädare för en organisation bara genom sitt medlemskap. Organisationen är därför inte utifrån statens demokrativillkor automatiskt ansvarig för hur medlemmar eller deltagare beter sig i verksamheten, vid enskilda tillfällen. Andra villkor kan dock ställa andra krav, exempelvis folkbildningens egna demokrativillkor, se sida 16.

Överlag förväntar sig Folkbildningsrådet att en folkbildningsverksamhet har verktyg och rutiner för att agera och korrigera om medlemmar eller deltagare agerar exempelvis diskriminerande eller använder verksamheten och informella inslag i den för att sprida budskap om att motarbeta det demokratiska styrelseskicket. Görs inte det och personer systematiskt agerar i eller använder verksamheten på ett sådant sätt kan det i förlängningen innebära att organisationen indirekt ger dem en plattform att fortsätta.

Ideellt engagerade

Regeringen skriver att den som sprider information om en organisation eller är ledare vid ett av organisationens arrangemang också kan anses vara företrädare om hen har fått i uppdrag att göra så.

OFFICIELL VS. PRIVAT

För att en organisation ska anses vara ansvarig för något en företrädare gör eller säger ska det finnas en koppling till organisationen och verksamheten. Men en central företrädare, exempelvis en högt uppsatt chef, en rektor eller en ordförande, kan i större utsträckning än andra anses representera organisationen i vidare bemärkelse. Var gränsen går för om ett uttalande är privat eller inte blir då en bedömning som handlar om hur mycket uttalandet eller agerandet kan kopplas till funktionen som företrädare för den aktuella organisationen.

Särskilda skäl

ÄVEN EN ORGANISATION som strävar efter att följa statens demokrativillkor kan hamna i situationer med exkluderande innehåll eller ageranden. Om sådana situationer uppstår kan organisationen ändå få statsbidrag om det finns särskilda skäl.

8 b §

Om en organisation, dess företrädare, organisationens samarbetsorganisation eller samarbetsorganisationens företrädare har agerat på ett sådant sätt som anges i 8 a §, får stöd ändå lämnas till organisationen om det finns särskilda skäl. *Vid denna bedömning ska det särskilt beaktas om*

1. organisationen har tagit avstånd från agerandet,
2. organisationen har vidtagit adekvata åtgärder för att säkerställa att agerandet inte upprepas,
3. det är fråga om ett enstaka agerande, och
4. agerandet ligger långt tillbaka i tiden.

Vid allvarliga överträdelser av en samarbetsorganisation, eller dess företrädare, ska det vid bedömningen även särskilt beaktas om samarbetet har avbrutits.

1. AVSTÅNDSTAGANDE

I bedömningen av om det finns särskilda skäl menar regeringen att vissa omständigheter särskilt bör beaktas: om organisationen tar avstånd från agerandet och huruvida de vidtar adekvata åtgärder för att säkerställa att agerandet inte upprepas. Bedömningen ska göras utifrån hur organisationen hanterar situationen efter att de får kännedom om eller uppmärksammas på det exkluderande agerandet. Om sådant beteende sker upprepade gånger, exempelvis att en föreläsare vid flera tillfällen bjuds in och uttalar sig i strid med statens demokrativillkor, menar regeringen att man bör anse att organisationen har haft möjlighet att förhindra agerandet. Därmed bör de inte längre kunna undgå ansvar även om de sedan tar avstånd i efterhand.

2. ADEKVATA ÅTGÄRDER

Åtgärderna som organisationen vidtar bör få betydelse för huruvida det finns skäl att ändå bevilja stöd. Regeringen menar att åtgärderna i varje enskilt fall ska framstå som relevanta och rimliga utifrån det aktuella villkorsbrottet. Om en organisation exempelvis tydligt och kraftfullt markerar mot en företrädare agerande och säkerställer att agerandet inte upprepas, till exempel genom att utesluta företrädaren från organisationen, kan det anses finnas särskilda skäl för att även fortsättningsvis erhålla stöd.

Regeringen är samtidigt tydlig med att eventuella åtgärder mot en företrädare ska vidtas med beaktande av andra relevanta bestämmelser, till exempel den arbetsrättsliga lagstiftningen.

3. ENSTAKA AGERANDE

Vidare bör det särskilt beaktas om det är fråga om ett enstaka agerande. Ett exempel som regeringen ger är *om* en organisation som vid ett enstaka tillfälle bjudit in en föreläsare som oemotsagd uttalat sig på ett sätt som strider mot statens demokrativillkor i efterhand tydligt markerar mot föreläsarens uttalande.

Att det är fråga om ett enstaka tillfälle ska vara grundligt utrett.

4. TIDSASPEKT

En annan omständighet som särskilt bör beaktas är den tid som förflutit. Om det var länge sedan överträdelsen skedde och det inte skett fler villkorsbrott därefter, kan det ha betydelse för bedömningen.

Åtgärder mot lokal- eller medlemsorganisation

För en riksorganisation vars lokal- eller medlemsorganisation agerat i strid med det statliga demokrativillkoret kan det vara nödvändigt att vidta åtgärder, ytterst genom uteslutning, för att säkerställa att agerandet inte upprepas. Det här gäller enligt regeringen särskilt i sådana fall där riksorganisationen och lokal- eller medlemsorganisationer på grund av sin organisationsstruktur är så nära sammankopplade att de får ses som en och samma organisation.

Långtgående ansvarskedjor

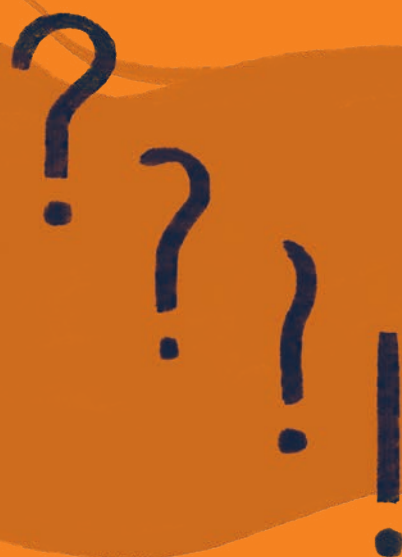
Alltför långtgående ansvarskedjor är inte i sig ett särskilt skäl, men kan spela roll i bedömningen: Regeringen har uttryckt förståelse för synpunkter om att alltför långtgående ansvarskedjor kan få orimliga konsekvenser. I propositionstexten hänvisar regeringen i denna kontext tillbaka till att stöd ändå ska kunna lämnas om det finns särskilda skäl.

Allvarliga ageranden

Vissa överträdelser är så allvarliga att särskilda skäl inte är aktuella. Som exempel nämner regeringen att försvara, främja eller uppmana till terrorism samt utövande av våld med hatmotiv.

Barns rättigheter tillmäts ett särskild skydd, vilket kommer till uttryck i barnkonventionen. Regeringen menar därför att våld och andra allvarliga kränkningar mot barn måste bedömas som särskilt allvarliga och därmed leda till att stöd inte kan lämnas.

Kapitlen som följer i den här delen av vägledningen belyser fokusområden i folkbildningskontext och ger exempel på tänkbara arbets- och förhållningssätt. Texten riktar sig extra mycket till dig som arbetar på en folkhögskola eller i ett studieförbund. Här finns verktyg och metoder för att arbeta förebyggande i verksamheten. I den här delen av vägledningen kan folkhögskolor och studieförbund hitta inspiration till eget arbete.

- 32 Vad menas med att förebygga?
- 33 Hjälp med risk- och sårbarhetsanalys
- 34 Handlingsplaner som verktyg i det förebyggande arbetet
- 35 Generellt om samarbeten
- 37 Förebyggande arbete för samarbeten
- 41 Frågetecken kring definitioner av grupper och sammanhang
- 43 Adekvat insyn
- 46 Rutiner för om företrädare bryter mot demokrativillkoret
- 47 Föreläsare, paneldeltagare och andra inbjudna medverkande
- 49 Kurslitteratur och studiematerial
- 51 Att tänka på vid uthyrning eller utlåning av lokaler
- 52 Att bygga egna handlingsplaner/checklistor och arbeta metodiskt

Vad menas med att förebygga?

IBLAND ÄR DET NÖDVÄNDIGT att agera snabbt för att släcka bränder och hantera akuta situationer direkt. I en fungerande verksamhet kan dock behovet av sådana uttryckningar begränsas genom ett starkt och systematiskt förebyggande arbete. I Svenska Akademiens ordlista står det att förebygga betyder just "planera för att motverka något negativt".

För att planera på ett sätt som resulterar i att verksamheten fortskrider som tänkt gäller det att veta och förstå vad som kan gå fel. Folkbildningen innehåller formella, icke-formella och informella inslag (se sida 11). Det formella och icke-formella går till viss grad att planera för men de informella inslagen går inte alltid att förutse. Det som händer där beror på varje deltagare, vad de har i sina ryggsäckar (erfarenheter, uppfattningar med mera) och på vad som skapas i samspelet mellan dem. För en lärare eller cirkelledare gäller det därför att packa sin egen ryggsäck med kunskap och verktyg: för att hantera, främja och rama in möten mellan människor. Att leda folkbildning handlar om att varsamt hjälpa samtal och diskussioner framåt så att de sker utvecklingsinriktat och med respekt för alla som deltar. En stor del av det förebyggande arbetet i en folkbildningskontext handlar om detta; lärare, cirkelledare, verksamhetsutvecklare, kursansvariga och andra ska kunna folkbildningens hantverk. Ledare inom folkbildningen är ofta bra på att se sina deltagare, förstå mänskliga processer och uppfatta vad som händer och sker runtomkring.

Hjälp med risk- och sårbarhetsanalys

FOLKBILDNINGSRÅDET har tidigare tagit fram ett vägledningsmaterial som specifikt ger verktyg och metod för risk- och sårbarhetsanalyser. Metoden består av fyra faser: kartläggning, scenarioframtagande, identifiering av risker och sårbarheter samt framtagande av åtgärdsförslag. Genom att arbeta med de olika faserna kan studieförbund och folkhögskolor enklare systematisera arbetet med att upptäcka sårbarheter och ta fram åtgärdsförslag. Materialet heter *Risk- och sårbarhetsanalys i folkbildningen* och finns att ladda ner på Folkbildningsrådets hemsida. Folkbildningsrådet rekommenderar att den skriften används som utgångspunkt för checklistor och handlingsplaner som studieförbundet eller folkhögskolan tar fram. I de förslag som beskrivs i kommande kapitel är det alltså fördelaktigt att också ha tillgång till den skriften, särskilt när de olika stegen refererar till exempelvis ”risk- och sårbarhetsarbete” eller ”risk- och sårbarhetsanalys”.

Handlingsplaner som verktyg i det förebyggande arbetet

BÅDE FÖR KVALITETSARBETE och för att följa det statliga demokrativillkoret är det nödvändigt att återkommande fundera över verksamheter och samarbeten på ett strukturerat sätt. Utifrån risk- och sårbarhetsanalyser är det också viktigt att upprätta handlingsplaner som ska följas om någonting går fel eller inte blir som det var tänkt. Sådana handlingsplaner kan upprättas med olika distans till verksamheten, men får störst effekt ju närmare de finns. Med detta menas att exempelvis en styrelse eller en rektor har ett övergripande ansvar som kräver adekvat insyn, men en verksamhetsutvecklare eller kursansvarig har större möjlighet att agera under pågående verksamhet. I vissa informella inslag i verksamheten är det bara läraren eller cirkelledaren som kan agera, eftersom det som sker ligger bortom vad som går att planera för. Då behöver läraren eller cirkelledaren vara förberedd med rätt verktyg för att hantera situationen.

Fundera över vilka handlingsplaner ni behöver, beroende på resultaten i ert risk- och sårbarhetsarbete. Uppmana också gärna till sådant arbete på olika nivåer i organisationen.

Ett annat sätt att närma sig handlingsplaner är att upprätta sådana på en övergripande nivå och för större processer som sker innan verksamheten kan börja. Det skulle exempelvis kunna finnas en handlingsplan för alla steg som ska tas när ett nytt samarbete eller en ny verksamhet ska etableras (se sida 37). Varje folkhögskola och studieförbund behöver identifiera sådana behov i sin egen risk- och sårbarhetsanalys.

Det är viktigt att dokumentera arbetet med handlingsplaner. Det är också viktigt, om man identifierar ett tydligt problem, att snabbt informera Folkbildningsrådet.

GÖR EGNA HANDLINGSPLANER

På kommande sidor kommer vi att gå igenom olika områden inom folkbildningsverksamhet där det statliga demokrativillkoret och folkbildningens egna ambitioner ställer krav på aktiviteter och innehåll. Utifrån detta kan ni som folkhögskola eller studieförbund bygga egna handlingsplaner och checklistor.

Generellt om samarbeten

ATT INLEDA ETT SAMARBETE måste börja med nyfikenhet: Vem är vår nya samarbetspart, vad vill de, vad står de för, vad har de gjort förut? Sådana frågor går att strukturera, så att en samarbetsprocess alltid inleds på samma sätt (mer om det på sida 37).

OLIKA TYPER AV SAMARBETEN

Samarbeten ser olika ut för folkhögskolor och studieförbund.

För folkhögskolor är ett vanligt samarbete att skapa kursverksamhet tillsammans med en huvudman. Ibland sker liknande samarbeten också med externa organisationer. Det finns därtill samarbeten även med kommuner, regioner och föreningar, med varierande grad av formalisering. Det är, som tidigare nämnts, också vanligt att folkhögskolor lånar ut eller hyr ut lokaler till andra, vilket skapar möjligheter inte minst för det lokala kulturlivet. Folkhögskolor gör också regelbundet egna kulturarrangemang riktade till allmänheten, där skolans deltagare ofta står för innehållet. Även i sådana arrangemang kan det förekomma samarbeten med andra aktörer.

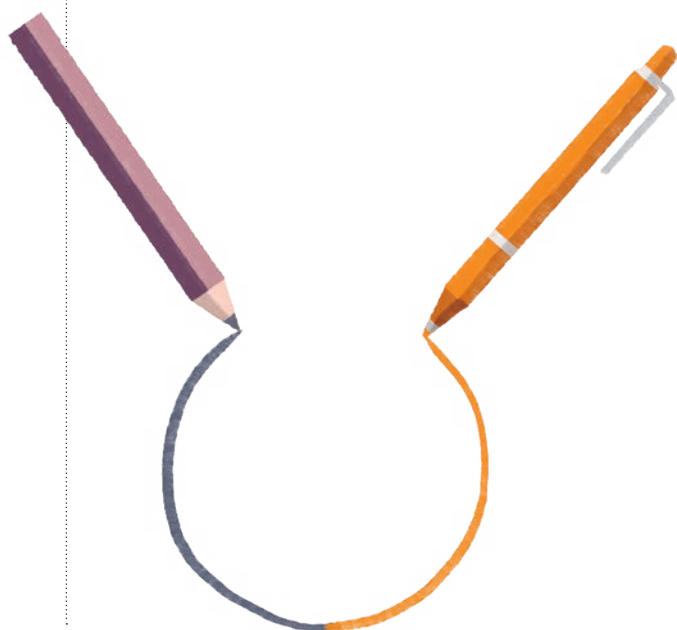
För studieförbunden är hela civilsamhället en arena där samarbeten skapas, förändras, avslutas och börjar om. Vissa organisationer är medlemmar och utgör mer konstanta samarbeten. Andra organisationer har "bara" samverkansavtal och många har inga avtal alls utan verksamheten skapas utifrån behov som kan vara mer eller mindre långvariga. Studieförbunden samarbetar dessutom ibland med nätverk och rörelser som inte är formellt konstituerade eller traditionellt uppbyggda. Samtidigt är studieförbunden en pålitlig partner för kommuner och regioner – och deltar regelbundet även i upphandling för uppdrag utanför det reguljära folkbildningsguppdraget.

Förslagen, uppläggen och checklistorna i den här delen av vägledningen är generellt utformade. Vissa förslag är mer relevanta för folkhögskolor än för studieförbund, och vice versa. Generellt bör innehållet ses som inspiration för det egna arbetet i studieförbundet eller folkhögskolan.

DEN GEMENSAMMA VISIONEN

Grunden till samarbeten är ofta att det går att bygga något tillsammans. I folkbildningen finns verktyg, former, resurser och kunskap som kan hjälpa inte bara deltagare utan också föreningar och organisationer att nå kunskaps- och utvecklingsmål. Här ska folkhögskolor och studieförbund vara nyfikna, inbjudande och generösa. Statsbidraget för folkbildning ska slutligen leda till ökad mångfald, färre utbildningsklyftor, ökad delaktighet i kulturlivet – och att vi tillsammans stärker och utvecklar demokratin. Med andra ord ligger det i folkhögskolornas och studieförbundens uppdrag att söka deltagare och olika målgrupper, vilket inkluderar att skapa nya samarbeten. Statens demokrativillkor är inte till för

att hindra detta; det ska användas för att säkerställa att bidrag och stöd hamnar rätt och gör nytta. Allra viktigast för detta är kanske att ställa rätt frågor till varandra: rektor och styrelse; chefer och ledning; verksamhetsutvecklare och kursansvariga; lärare och cirkelledare; deltagare och samarbetsorganisationer. Att förebygga handlar också om struktur och kontinuitet – i att ligga nära verksamheten; att förstå den och därmed det som sker i den. Läs mer på sida 43.

Förebyggande arbete för samarbeten

Studieförbunden som spindeln i nätet

Folkbildningen finns i hela civilsamhället, ofta som spindeln i nätet, med både nyckelpersoner, nätverk och lokaler. Studieförbunden är nära sammankopplade med Sveriges folkrörelser och en stor del av verksamheten består av samarbeten med andra föreningar och organisationer. För att det här ska fungera behöver studieförbunden ta sig tiden att lära känna potentiella samarbetsorganisationer. Det innebär att avsätta tid för möten där man kan försäkra sig om att ett samarbete är möjligt. Det innebär också att studieförbundet ska söka kunskap för att lära sig mer om samarbetsorganisationen. Detta inkluderar att ta reda på mer om samarbetsorganisationens företrädare: vad de säger, står för och var de figurerar. Men var också noga med att inte systematisera, spara eller på annat sätt hantera sådan information på ett sätt som bryter mot bestämmelser i dataskyddsförordningen (GDPR).

Även etablerade samarbeten bör regelbundet ses över. Vad har organisationen och dess företrädare gjort sedan sist? I vilken riktning utvecklas de? Har studieförbundets synsätt ändrats inom något område, vilket nu gör samarbetet mindre kompatibelt?

Folkhögskolans samverkanskurser och lokaler

I folkhögskolan är en vanlig samarbetsform att samverka med en huvudman kring en kurs som passar både skolans och huvudmannens profil. Samverkanskurser kan även ske med andra organisationer. Skolan måste i en sådan samverkan ta samma ansvar och ställa samma krav som vid egna kurser. Folkbildningsrådet kräver också att folkhögskolan upprättar samverkansavtal när samverkanskurser görs. I samband med att sådana avtal skrivs kan folkhögskolan förtydliga sina krav på den samverkande organisationen och förklara skolans arrangörskap i upplägg och genomförande.

En annan vanlig form av samarbete bygger på att många folkhögskolor har lokaler som är viktiga för lokalsamhället. Inte minst för mässor och större arrangemang men också genom utlåning eller uthyrning möjliggör folkhögskolan för andra att synas och bedriva verksamhet. Att främja aktiviteter eller organisationer som bryter mot det statliga demokrativillkoret är i sig ett villkorsbrott. Därför behöver folkhögskolor också ställa krav och göra egna efterforskningar när de upplåter plats åt andra. Läs mer på sida 51.

FRÅGOR ATT STÄLLA INFÖR OCH I NYA SAMARBETEN

Det står varje folkhögskola eller studieförbund fritt att själv utveckla arbetsätt inför nya samarbeten. Följande är ett förslag med tänkbara frågor och hållpunkter. Anpassa dem efter er kontext. Även ordningen på frågorna kan behöva ändras beroende exempelvis på relation till samarbetsorganisationen. Vissa

frågor är mer relevanta för studieförbund än för folkhögskolor och vice versa. Bygg en eller flera egna listor med nedanstående som inspiration.

Inledande frågor och punkter

Börja med att fundera och fråga utifrån profil, inriktning och potentiell gemensam verksamhet:

1. **Passar organisationens verksamhet med folkhögskolans eller studieförbundets profil?**
2. **Vad vill organisationen få ut av samarbetet med studieförbundet eller folkhögskolan?**
3. **Har studieförbundet eller folkhögskolan tillräckligt med resurser och utrymme för att ta sig an samarbetet?**
4. **Finns det en tydlig idé om vilken verksamhet som kan göras tillsammans?**
5. **Har studieförbundet eller folkhögskolan den kompetens som organisationen efterfrågar?**

Kontrollfrågor och punkter

Om de inledande svaren är positiva finns fler frågor att ställa och punkter att kontrollera:

1. **Om ni bara mejlat eller pratat på telefon innan, se till att träffa organisationens styrelse eller andra centrala företrädare.**
2. **Besök föreningens reguljära verksamhet.**
3. **Gör efterforskningar och exempelvis sök på internet; organisationen, företrädarna, namngivna material.**
4. **Begär in stadgar, årsmötesprotokoll och andra officiella dokument.**
5. **Stäm av med andra folkbildningsaktörer, om de har haft kontakt med eller har kännedom om organisationen.**
6. **Dubbelkolla med kollegor om sådana områden som den potentiella samarbetsparten är aktiv inom.**
7. **Be om en referens från annan organisation, ungefär som när någon söker ett jobb.**
8. **Hör eventuellt med någon eller några av organisationens deltagare eller medlemmar om hur de upplever organisationen.**

GÅ IGENOM RISKERNA

Om studieförbundet eller folkhögskolan bestämmer sig för att inleda ett nytt samarbete ska en ytterligare riskanalys göras. Det finns flera metoder man kan använda och vi rekommenderar den som finns i Folkbildningsrådets material *Hjälp med risk- och sårbarhetsanalys*, som finns att ladda ner på Folkbildningsrådets hemsida. Målet bör vara att svara på och skatta frågor som exempelvis:

- Finns det risk för odemokratisk verksamhet?
- Vilka är föreningens företrädare och vad står de för?
- Finns det risk för bedrägerier?
- Kommer det finnas idéer och åsikter som behöver bemötas på ett visst sätt?

Resultatet av en sådan kartläggning är inte begränsad till om samarbetet borde avstyras eller inte. Ett samarbete med hög risk kan fortfarande vara värt att genomföra (beroende på vad studieförbundet eller folkhögskolan vill åstadkomma) men innebär att folkhögskolan eller studieförbundet behöver göra större och fler insatser för att säkerställa verksamhetens kvalitet (och att det som sker i den inte strider mot det statliga demokrativillkoret).

En ytterligare aspekt av detta arbete är att det ska genomföras på ett sätt som inte bryter mot andra bestämmelser. Det innebär exempelvis att man inte ska upprätta register med bedömningar eller spara uppgifter hur som helst. På Integritetsskyddsmyndighetens hemsida (imy.se) finns mer information om exempelvis GDPR.

FORMULERA EN ÖVERENSKOMMELSE

Om ni med dessa eller egna frågor kommer fram till att ett samarbete är både möjligt och önskvärt är det en god idé att dokumentera samarbetet i en överenskommelse. Genom överenskommelsen blir er gemensamma målsättning och era åtaganden tydliga.

STARTA FÖRSIKTIGT

Finns en osäkerhet kan ett samarbete inledas med vissa förbehåll. Sådana kan exempelvis vara:

- att kräva att verksamheten ska ledas av eller tillsammans med beprövade lärare eller cirkelledare, som studieförbundet eller folkhögskolan har förtroende för sedan innan
- att samarbetspartens ledare och företrädare går en eller flera utbildningar hos studieförbundet eller folkhögskolan, för att få sådana kunskaper som studieförbundet eller folkhögskolan anser nödvändiga för att fortsätta samarbetet.

UTBILDA VERKSAMHETENS LEDARE

I ett samarbete ska det vara tydligt vad studieförbundet eller folkhögskolan bidrar med, som inte den andra föreningen eller organisationen gör på egen hand. Folkhögskolan eller studieförbundet kommer att vara anordnare, avsändare och arrangör för den nya verksamheten tillsammans med samarbetsorganisationen. I viss typ av verksamhet kan det vara frestande att låta samarbetsorganisationen organisera mycket av verksamheten på egen hand. Men samarbetet innebär att studieförbundet eller folkhögskolan alltid är en tydlig avsändare. De som ska leda verksamheten blir därför också företrädare för folkhögskolan eller studieförbundet. I en samverkanskurs betyder det att även föreläsare eller lärare från exempelvis huvudmannen likställs med folkhögskolans egna lärare. Folkhögskolan har ansvar för planering, genomförande, uppföljning och utvärdering. För ett studieförbund innebär det att ledare från samarbetsorganisationen likställs med studieförbundets övriga cirkelledare. De bör därför få utbildning om studieförbundets eller folkhögskolans värderingar och pedagogik. De ska också särskilt informeras om det statliga demokrativillkoret.

Det är bra om studieförbundets företrädare på arrangemang och i verksamheten överlag inte bara är exempelvis cirkelledare rekryterade från

samverkansparten, utan att det också fysiskt finns personal eller andra företrädare på plats från andra delar av studieförbundets verksamhet. I planering av verksamhet måste studieförbundet också ta en aktiv roll i urvalet av material och verksamhetens pedagogiska upplägg.

KONTINUERLIG UPPFÖLJNING

Det ska finnas rutiner för att sitta ner med samarbetsorganisationer – och för att med egna efterforskningar kartlägga vad de gjort eller hur de agerat sedan er senaste kontakt.

Eftersom samarbetsorganisationen nu genom verksamheten med folkhögskolan eller studieförbundet direkt eller indirekt får del av statsbidrag måste även deras organisation, deras övriga verksamhet och deras företrädare följa det statliga demokrativillkoret. Om studieförbundet eller folkhögskolan upptäcker att samarbetsorganisationen exempelvis agerar diskriminerande eller på annat sätt bryter mot det statliga demokrativillkoret måste åtgärder omedelbart vidtas. Beroende på allvarsgrad kan det räcka att folkhögskolan eller studieförbundet tydligt tar avstånd, men är det mer allvarligt bör samarbetet avslutas helt och hållet. Andra gånger kanske det är mer lämpligt att vidta och dokumentera åtgärder för att komma till rätta med problemet tillsammans. Något kanske har hänt som kan förebyggas med vidareutbildning för ledare/lärare och ansvariga? Varje situation kräver sin analys och sin egen specifika lösning.

Frågetecknen kring definitioner av grupper och sammanhang

I FOLKBILDNINGEN finns en tradition av att ibland bjuda in mer radikala röster till samtal och diskussion, ofta i försök att demokratisera, nyansera och ifrågasätta. Att ställa tydliga krav på organisationer man bjuder in eller har samröre med blir viktigt för att följa det statliga demokrativillkoret.

Om en inbjudan i något av ansvarsleden ges till en organisation eller en företrädare som kan tänkas bryta mot det statliga demokrativillkoret behöver detta på förhand och mycket tydligt förklaras och kontextualiseras – vilket ändå inte garanterar att verksamheten följer statens demokrativillkor.

Det finns i denna kontext situationer som är svårbedömda. Som exempel: skillnaden mellan att samverka med grupper som stöttar en legitim frihetskamp i ett annat land – och samröre med grupper som rättfärdigar terrorism. Det är viktigt att undersöka vilka definitioner som gäller i en viss kontext och att själv noggrant begrunda innebörd och konsekvenser. Ur juridisk synvinkel behöver en bedömning göras i varje enskilt fall, där det finns och kommer att växa fram ytterligare praxis.

BRÅ OCH CVE

I sitt remissyttrande över folkbildningsutredningen (*Bildning, utbildning och delaktighet – folkbildningspolitik i en ny tid, SOU 2024:42*) skriver Brottsförebyggande rådet (BRÅ):

”Med tanke på att demokrativillkoren innebär en skärpning av kraven på bidragsuppburna civilsamhällesorganisationer, bör man beakta risken att en beröringsskräck uppstår gentemot miljöer som kan uppfattas som antidemokratiska. Det skulle i så fall riskera att försvåra arbetet med att nå nya målgrupper och folkbildningens demokratistärkande funktion.”

Center mot våldsbejakande extremism (CVE) är en stödfunktion inom BRÅ och ska fungera som kontaktpunkt för myndigheter och andra beslutsorgan som fördelar offentliga medel eller på annat sätt granskar offentligt finansierade verksamheter.

PROPOSITIONSTEXTEN

Regeringen har också indikerat att de förstår att det finns en komplexitet här. I propositionstexten skriver de:

”En principiell utgångspunkt bör enligt regeringen vara att handlingar som exempelvis begås av motståndsrörelser som i totalitära stater arbetar för införandet av

ett demokratiskt samhällsskick inte omfattas, såvida det inte är fråga om allvarligt eller urskillningslöst våld som en sådan rörelse riktar mot civila. Bedömningen av om en organisation kan anses motarbeta det demokratiska styrelseskicket är i första hand en fråga om vilka metoder organisationen använder för att driva opinion. En organisation som främjar eller uppmanar till våld i syfte att uppnå ett politiskt mål motarbetar det demokratiska styrelseskicket och bör inte beviljas stöd. Det kan handla om en organisation som utövar eller uppmanar till brott mot allmän ordning, våldsamma aktioner eller sabotage.”

TÄNKBART FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Med allt detta i åtanke är det klokt att föra dialog med såväl befintliga som tänkbara samarbetsorganisationer. I stället för beröringsskräck bör folkbildningen först och främst sträva efter att förstå, för att sedan om det behövs utmana, ifrågasätta och diskutera. I en sådan process blir det också lättare att se om utgångspunkterna är så olika att ett fortsatt samarbete inte är möjligt, eller att samarbetsorganisationen så tydligt bryter mot det statliga demokrativillkoret att folkhögskolan eller studieförbundet också behöver ta avstånd från sammanhanget. Att göra så bör dock vara en slutsats efter samtal och diskussion, inte en reaktion utan tillräcklig kunskap.

Adekvat insyn

DET ÄR VIKTIGT att studieförbund och folkhögskolor inte använder demokrati-villkoret som ett sätt att alltför strängt begränsa vad en studiecirkel, ett kulturarrangemang, en folkhögskolekurs eller annan folkbildning kan och får vara. I stället måste folkhögskolor och studieförbund finnas i och nära verksamheten med adekvat insyn, för att se och agera *om* det uppstår sådant som riskerar att bryta mot demokrati-villkoret. Delar av verksamheten skapas i mötet. Det går inte alltid att veta vad som sker i det informella utbytet. Det går inte att förutse i vilken riktning deltagarnas engagemang utvecklas.

För en folkhögskola innebär detta exempelvis att också rektorn och styrelsen ska ha tillräcklig insyn i skolans olika utbildningar och verksamheter.

Det demokratiska arbetet inkluderar även att kunna kontextualisera och bemöta budskap eller innehåll som kan anses motverka grundläggande, demokratiska värderingar.

TYDLIGT ARRANGÖRSKAP OCH NÄRVARANDE FÖRETRÄDARE

En organisation är som huvudregel *inte* ansvarig för vad en enskild deltagare eller medlem säger och gör, men en verksamhet utan tydligt arrangörskap och ledning kan över tid användas som plattform för andra agendor. Därför krävs god insyn i verksamheten och vad som sker där. Det ska finnas ett tydligt arrangörskap, där folkhögskolan eller studieförbundet är delaktig i att initiera och styra det som händer.

Folkbildning innehåller informella inslag som inte går att planera på förhand. Därför ska det finnas en tydlig närvaro i verksamheten där folkhögskolans eller studieförbundets företrädare tar ansvar för att hantera, rama in, kontextualisera och på andra sätt ta hand om och agera på sådant som sägs och sker. Det handlar också om kvalitet i det folkbildningsmässiga lärandet och är därför en viktig del i arrangörskapet.

KUNSKAP OM DET STATLIGA DEMOKRATIVILLKORET

Alla lärare, gästlärare, ledare, företrädare och cirkelledare, oavsett cirkeltyp, ska få information om det statliga demokrati-villkoret och sitt ansvar som företrädare eller ledare.

Cirkelledarutbildningar (studieförbund)

Det är en del av studieförbundets arrangörskap att säkerställa att cirkelledare har den kunskap och de verktyg de behöver i sitt uppdrag. Därför ska information om det statliga demokrati-villkoret ingå i cirkelledarutbildningar men också delges cirkelledare som redan genomgått en sådan.

Liknande information bör också ingå i information till befintliga och potentiella medlems- och samarbetsorganisationer och delges deras företrädare.

UTGÅ FRÅN VERKSAMHETEN

Folkhögskolor och studieförbund ska ha rutiner för kontinuerlig dialog med samarbetsorganisationer och återkommande utvärdering av relaterad verksamhet.

I en sådan process ska det statliga demokrativillkoret vara en given parameter. Lika viktigt är att applicera statens demokrativillkor i de faktiska aktiviteterna som sker. Arbetssätt som utgår från verksamheten gör också att sådant som ansvarsled med samarbeten och företrädare blir mer konkreta och därför möjligt att arbeta med i praktiken.

Studieförbund

En verksamhetsutvecklare på ett studieförbund är troligtvis den i personalstyrkan som har tätast kontakt med cirkelledare och samarbetsorganisationer. **För att ha en uppfattning om vad som händer i verksamheten kan verksamhetsutvecklarens ansvarsområde inte vara för stort.** Det blir omöjligt att bedriva kvalitetsarbete och ha adekvat insyn om en och samma person är ansvarig för alltför många studiecirklar, kulturarrangemang, annan folkbildning och föreningssamarbeten.

Den nya statsbidragsfördelningsmodellen för studieförbunden fokuserar mer på kvalitet och mindre på kvantitet, något som också kommer hjälpa i arbetet med statens demokrativillkor. Mängden verksamhet för en verksamhetsutvecklare måste vara på nivån att hen kan föra regelbundna samtal med cirkelledare, företrädare för samarbetsorganisationer, deltagare och andra nyckelpersoner.

Högre upp i organisationen får andra sedan se till att verksamhetsutvecklaren har rätt kunskap och verktyg för jobbet och att det inom organisationen finns sätt att skicka signaler i olika riktningar, om fler kompetenser behöver kopplas in. Även redovisning, underlag, administration och avtal ska förstås vara i ordning och det ska finnas arbetssätt för att kontinuerligt kontrollera att det så förblir.

Oavsett hur arbetet och ansvaret organiseras behövs tillräckligt med tid, resurser och kunskap för att förstå och ha insyn i verksamheten. Utan att vara nära den är det omöjligt att veta om det sker saker som riskerar att bryta mot det statliga demokrativillkoret.

Folkhögskola

Även folkhögskolor har många samarbeten med andra organisationer och olika grupper, exempelvis i samverkanskurser och i kulturarrangemang av olika slag. Sådan verksamhet kan ha koppling till skolans egen verksamhet men kan också vara arrangemang där folkhögskolan upplåter sina lokaler, där deltagare och personal deltar med och i andra organisationers verksamhet. Det är dock alltid folkhögskolan som ansvarar för att de som möter deltagarna har kunskap om statens demokrativillkor och adekvata kunskaper för att hantera situationer som kan tänkas uppkomma i verksamheten.

När det gäller innehållet i kurser och undervisning planerar lärare, kursansvariga och andra företrädare på en folkhögskola ofta gemensamt och med utgångspunkt i formella komponenter som kursplaner och ämnesområden som tydligt ramar in verksamheten. Styrelse och rektor bär tydligt ansvar för detta. Gästlärare och andra medverkande från det lokala civilsamhället bjuds då in baserat på kursens eller skolans behov och inbjudningarna har därför ofta ett tydligt syfte.

Folkhögskolan har ett ansvar för hur deltagarna har det – och vad som sker – på skolan även efter kurstid, exempelvis om det finns olika initiativ och verk-

samheter för deltagare som bor på skolan. Det är viktigt att se och förstå om det förekommer rekrytering till och initiativ från andra organisationer eller strömningar på skolområdet. Om det förekommer betyder det naturligtvis inte per automatik att det handlar om någonting diskriminerande eller antidemokratiskt – men det behöver finnas ett systematiskt sätt att stämna av vad som händer på skolan. Kanske sker detta bäst i dialog med deltagarna, vilket också gör det möjligt att stärka och stötta olika initiativ som de vill göra på fritiden. För sådana ändamål kan skolan använda forum som deltagarråd, kursråd eller skolråd för att fånga upp vad som sker mellan och efter undervisningen. Personal som arbetar övergripande med deltagarfrågor har ofta bra insyn i deltagarnas situation och är viktiga resurser för att förstå vad som händer på skolan.

Rutiner för om företrädare bryter mot demokrativillkoret

RUTINER FÖR OM en företrädare uttrycker åsikter som bryter mot demokrativillkoret kan med fördel fokusera på hur folkhögskolan eller studieförbundet tar avstånd från sådana odemokratiska eller diskriminerande uttalanden. Det är viktigt både att det finns ett förfarande för sådana händelser och att åtgärder för att klargöra studieförbundets eller folkhögskolans position har gjorts i skälig tid (vilket också ska dokumenteras). Om en person som kan antas tala för folkhögskolan eller studieförbundet gör ett uttalande som exempelvis strider mot demokratiska värderingar blir det viktigt att förklara att uttalandet inte är något som folkhögskolan eller studieförbundet står bakom. Detsamma gäller för samarbetsorganisationer.

Det kan också vara nödvändigt att prata om vad studieförbundet eller folkhögskolan kommer göra med anledning av det inträffade, exempelvis ytterligare förtydliganden, provningar av någons förtroendeuppdrag, översyn av samarbeten eller medlemskap och så vidare. Andra tänkbara åtgärder kan inkludera riktat värderings- och demokratiarbete i den berörda verksamheten eller med aktuell samarbetsorganisation. Varje situation kräver förstås sin egen analys och specifika åtgärder.

CENTRALA FÖRETRÄDARE

En organisation kan inte hållas ansvarig för allting en företrädare säger och gör utanför sitt uppdrag. Det krävs en koppling till verksamheten eller organisationen. Ibland kan dock gränsen för när en person företräder organisationen vara mindre tydlig. En central företrädare, exempelvis en rektor, en hög chef eller en ordförande, kan i större utsträckning än andra anses representera organisationen i vidare bemärkelse.

Det är viktigt att prata om detta med centrala och profilerade företrädare, som givetvis också ska känna till och följa det statliga demokrativillkoret. Ordna exempelvis ett öppet och reflekterande samtal där ledande företrädare kan diskutera vad statens demokrativillkor innebär för dem och hur de tolkar sin roll i den här kontexten.

Föreläsare, paneldeltagare och andra inbjudna medverkande

TRADITION AV SAMTAL OCH MÖTEN

I folkbildningen har det alltid anordnats samtal, debatter och diskussioner. I möten där människor tycker olika skapas möjlighet för åhörarna att bilda sig en egen åsikt, samtidigt som samtalet i sig nyanserar och motverkar polarisering. Att ta sig an även svåra frågor och bjuda in till diskussion är i sig en demokratiserande handling som förblir möjlig även med statens demokrativillkor. Men det krävs en sammanhängande helhet där studieförbund och folkhögskolor visar hur ämnen och samtal ramas in och kontextualiseras. I propositionstexten skriver regeringen:

”Det bör understrykas att syftet med bestämmelsen inte är att förhindra möjligheten för organisationer att bedriva en verksamhet där nyanserade samtal, diskussioner och debatter kan föras. Vid bedömningen kan därför hänsyn tas till bland annat om en föreläsare har bjudits in i ett sammanhang där enskilda åsikter inte får stå oemotsagda, till exempel för att delta i en debatt.”

TYDLIGT ANSVAR

Folkhögskolan eller studieförbundet har ansvar för vilka de ger utrymme, exempelvis som föreläsare, talare och paneldeltagare. Om man exempelvis på förhand känner till att en föreläsare talar om och kring kontroversiella ämnen, där uttalanden riskerar att bryta mot det statliga demokrativillkoret, krävs en mycket tydlig kontextualisering för att inte inbjudan i sig ska ses som att man bryter mot villkoren. Det innebär att studieförbundet eller folkhögskolan måste jobba med inramning: hur aktiviteten presenteras och beskrivs. Det är också viktigt att berätta hur olika ämnen kommer hanteras och vilket utrymme de som medverkar får. En sådan hantering ska planeras och vara synlig i förväg – men är ändå inte en garanti för att demokrativillkoret följs. En bedömning behöver göras i varje enskilt fall, för såväl det förebyggande arbetet som själva genomförandet och eventuella efterföljande steg eller insatser.

Studieförbundet eller folkhögskolan har en skyldighet att undersöka vem de bjuder in och ta reda på mer om vad personen agiterar för, var hen figurerar och vilka övriga kopplingar som finns. Det kan till exempel handla om sådan information som rimligen framkommer genom en stunds efterforskning på internet. Folkhögskolan eller studieförbundet ska göra en adekvat bedömning av vilka de bjuder in och vad de personerna eller organisationerna står för, var de figurerar och med vem.

Om en inbjuden persons medverkan ska förstås som del av en större helhet, exempelvis som en av flera röster som diskuterar ett ämne, bör det tydligt

framgå hur samtalet kontextualiseras, det vill säga hur folkhögskolan eller studieförbundet ramar in arrangemanget och tänker sig att deltagare och publik ska uppfatta det som sägs. Det kan handla om rubricering, exempelvis ”debatt” eller ”panelsamtal” – och det kan vara relevant att tydligt och i förväg visa att det finns olika ingångar representerade, samt att det finns en övergripande ram som folkhögskolan eller studieförbundet tar ansvar för. Återigen betyder sådana ansträngningar inte per automatik att verksamheten följer det statliga demokrativillkoret. Varje sådant fall måste bedömas separat.

CENSUR OCH KONSTNÄRLIG FRIHET

Konstnärliga uttryck och framträdanden bör förstås i kontext. Exempelvis ska en låttext inte alltid förstås bokstavligt. Detsamma gäller för andra konstnärliga och estetiska uttryck där det måste finnas utrymme för konstnärlig frihet och tolkning. Samtidigt finns exempelvis musik och bilder som tydligt har som syfte att kränka eller förmedla budskap som bryter mot principen om alla människors lika värde. För att navigera i detta behöver studieförbundet eller folkhögskolan adekvat insyn och kompetens i kulturella och konstnärliga uttryck. Det är fördelaktigt att i personalen ha roller och tjänster med sådan kunskap och expertis.

Kurslitteratur och studiematerial

OM ETT MATERIAL används i verksamheten som riskerar att strida mot det statliga demokrativillkoret ska det på förhand framgå hur det kontextualiseras, ramas in, hanteras, ifrågasätts eller diskuteras. En sådan inramning ska också ingå i marknadsföring och information om verksamheten.

För studiecirkel är det viktigt att i arbetsplanen dokumentera hur potentiellt problematiska material är tänkta att användas.

AVSTÄMNING I FÖRVÄG

För att följa statens demokrativillkor när det handlar om studiematerial och kurslitteratur bör frågor ställas i förväg, exempelvis:

- Vilka material tänker vi använda i kursen eller cirkeln?
- Hur ska vi använda dem?
- Vad handlar de om?
- Vem har skrivit dem (och i vilka andra sammanhang förekommer materialet och författarna)?

Precis som när föreläsare anlitas bör studieförbundet eller folkhögskolan göra en rimlig mängd efterforskning för att skapa sig en uppfattning om sådana material som kan bli aktuella i verksamheten, exempelvis när en samarbetsorganisation föreslår dem.

En folkhögskola eller ett studieförbund bör också på en rimlig nivå inventera vilka material som redan finns i verksamheten och hur de används.

OLIKA TYPER AV MATERIAL

Skönlitterära och poetiska verk bör kunna hanteras på ett annat sätt än tydligt ideologiskt, politiskt eller religiöst material. Men att ha metoder för goda samtal kring en bok är ändå viktigt, inte bara med utgångspunkt i statens demokrativillkor utan också ur en kvalitetsaspekt.

Även problematiska material som på olika sätt i sitt innehåll riskerar att bryta mot det statliga demokrativillkoret ska kunna användas om de kontextualiseras, ramas in och används för diskussion och reflektion. Att de används på det sättet ska vara tydligt i förväg och vara en del i hur verksamheten torgförs.

Religiösa urkunder

Regeringen skriver i propositionen att religiösa urkunder även fortsättningsvis bör kunna diskuteras och citeras:

”I sammanhanget bör det nämnas att religiösa urkunder bör kunna diskuteras och citeras utan att agerandet omfattas av exkluderingsgrunden.”

Det innebär dock inte att man kan hänvisa till sådana skrifter för att i handling och verksamhet agera diskriminerande eller på annat sätt bryta mot det statliga demokrativillkoret. Stöd bör inte lämnas till någon, inklusive trossamfund, som agerar på ett sådant sätt. Regeringen skriver i propositionstexten:

”Regeringen gör bedömningen att det får anses nödvändigt i ett demokratiskt samhälle att exkludera trossamfund som agerar på sådana sätt som nu angetts från statligt stöd, med hänsyn till skyddet för andra personers fri- och rättigheter.”

LÄRARENS ELLER CIRKELLEDARENS ROLL NÄR MATERIAL TILLKOMMER

Ibland används material i folkbildningsverksamheter som inte är bestämt på förhand. Kanske bidrar deltagarna i informella eller icke-formella delar av utbildningen med exempelvis böcker och texter som de själva vill diskutera och dela. Då bör läraren eller cirkelledaren ha tillräckliga verktyg för att skapa, hantera, styra och rama in diskussioner och samtal (särskilt kring material med potentiellt problematiskt innehåll). Läraren eller cirkelledaren bör för att klara uppgiften

- känna till det statliga demokrativillkoret och kraven som finns där
- ha någon form av orientering i folkbildningspedagogik
- vara orienterad i skolans eller studieförbundets eget värdegrundsarbete.

Det är folkhögskolans eller studieförbundets ansvar att utrusta läraren eller cirkelledaren med sådan kunskap och sådana verktyg. Att kunna visa hur detta görs, exempelvis för studieförbunden genom cirkelledarutbildningar, är viktigt även ur en kvalitetsaspekt.

Att tänka på vid uthyrning eller utlåning av lokaler

ATT LÅNA UT eller hyra ut lokaler till externa organisationer kan inte likställas med ett mer formellt samarbete men det kan innebära att folkhögskolan eller studieförbundet främjar andra som bryter mot det statliga demokrativillkoret. Att främja sådana organisationer eller aktiviteter är i sig ett brott mot statens demokrativillkor.

På grund av ovanstående är det viktigt att kontrollera vad det är för organisation ni avser hyra ut till, särskilt om det är en organisation som skulle kunna agera på ett sätt som strider mot det statliga demokrativillkoret. En bedömning behöver göras i varje enskilt fall.

Relevanta frågor att ställa:

- Vad har organisationen för syfte med sin verksamhet?
- Vad är syftet med verksamheten som ska bedrivas i lokalen?
- Hur är verksamheten som ska bedrivas i lokalen upplagd? (Hur ska den gå till?)
- Vilka kommer att delta i verksamheten?
- Har organisationen haft liknande verksamhet tidigare, i andra lokaler?
- Om ja, hur gick det då?

Ni kan alltså behöva göra en del efterforskningar för att, så långt det går, säkerställa att uthyrningen inte innebär ett främjande av ageranden som strider mot statens demokrativillkor.

Att bygga egna handlingsplaner/ checklistor och arbeta metodiskt

OLIKA TYPER av samarbeten och verksamheter har olika uppföljningsbehov. Vid föreläsningar, exempelvis, är det viktigt att ha beredskap för sådant som kan tänkas hända i stunden. Även om den anlitade föreläsaren verkar ”okej” vid bokning – och även om hen fått information om det statliga demokrativillkoret och studieförbundets eller folkhögskolans värdegrund – kan det ändå hända att personen agerar på ett sådant sätt att studieförbundet eller folkhögskolan inte kan vara avsändare för innehållet. Då måste det finnas företrädare på plats för att agera. Men vad ska de göra? Finns det olika åtgärder på en skala, där ett avbrutet arrangemang är den strängaste följden? Hur agerar man mot föreläsare och publik, om åtgärder blir nödvändiga? Vad säger man? Vilken information får föreläsaren innan arrangemanget? Det står varje folkhögskola eller studieförbund fritt att själva ta fram sådana checklistor/handlingsplaner och fundera på tänkbara scenarion. Det är ett viktigt arbete som behöver göras.

”Sådant som kan hända i klassrummet eller undervisningssalen” är ett annat område där en handlingsplan är bra. Hur agerar läraren eller cirkelledaren om deltagarna uppträder kränkande mot varandra? Hur bryter man situationer där personer använder härskartekniker eller mobbning? När blir det nödvändigt att avlägsna personer och hur förklarar man något sådant? Vilken information och vilka spelregler eller ordningsregler behöver skickas ut eller informeras om på förhand, för att legitimera sådana påföljder? Utöver lärarens eller cirkelledarens utbildning, pedagogik och kunskap bör det finnas en gemensam checklista/handlingsplan för situationer som kan uppstå i undervisning och annan verksamhet, som hela studieförbundsavdelningen eller folkhögskolan följer.

Människor studerar på folkhögskola av olika anledningar. De senaste åren har det funnits enstaka fall där det framkommit att deltagare haft motiv som handlat om att dokumentera utbildningen och andra deltagare för en extern organisation. Det kan finnas skäl att därför diskutera och bestämma hur sådana situationer ska hanteras. Det är alltid en bra idé – i all folkbildning – att prata med deltagarna om varför de deltar, vad de vill få ut av deltagandet och vilka behov de har för att må bra och fungera tillsammans med andra i grupp. Det betyder inte att studieförbundet eller folkhögskolan ska avkräva sådana svar, eller att deltagarna *måste* uppge skäl för sitt deltagande. Men att försöka skapa samsyn och få en förståelse för deltagarnas motivation (och vad de önskar sig av verksamheten) är aldrig fel.

När målet är att skapa jämställd och jämlik verksamhet, där deltagarna är trygga att agera, är det bra att kontinuerligt följa upp aktiviteterna så att de

rör sig åt ett sådant håll. Det bör finnas rutiner för att stämma av detta under och efter en verksamhet. Det kan handla om att läraren eller cirkelledaren ger sin bild av utvecklingen. Det kan också handla om ett möte i halvtid med en samarbetsorganisation.

Det är av största vikt att på något sätt stämma av även med deltagarna. Det kan exempelvis vara som en del av den faktiska folkbildningen eller i någon form av enkät. Det ska finnas möjlighet för deltagare att visselblåsa och berätta om sina upplevelser, både bra och dåliga. Att öppna för sådan kommunikation, även medan en verksamhet pågår, gör det enklare att agera direkt och justera aktiviteten så att den lever upp till sitt syfte, inte bara i framtiden utan även för människorna som just nu deltar.

5F-METODEN

Det är viktigt att hitta ett bra arbetssätt för kontrollarbete och checklistor/handlingsplaner. Följande är exempel på en metod, vi kan kalla den för 5F, som innehåller riskanalys, förberedelser och uppföljning. Samtidigt är det en metod där studieförbundet eller folkhögskolan själv fyller stegen med innehåll.

Metoden innehåller fem kategorier som både ska definieras och utföras:

- finna
- förstå
- förbereda
- folkbilda
- följa.

Varje kategori (varje "f") behöver fyllas med innehåll av typen vi tidigare gått igenom i den här vägledningen.

Finna

Vad behöver ni veta, känna till och ta reda på innan ett samarbete eller en ny verksamhet inleds? Gör en egen checklista utifrån innehållet i den här delen av vägledningen och er egen analys. Det kan i det här steget också handla om att upptäcka nya behov och verksamhetsmöjligheter (där relevanta frågor sedan ställs utifrån nya idéer).

Förstå

Har ni rätt verktyg och kunskap för att förstå vad verksamheten eller samarbetet går ut på? Behövs ny kunskap? Hur hämtar ni i sådana fall in den? Vilka frågor är viktiga att ställa för att försäkra er om att ni förstår en potentiell samarbetsorganisation eller ett nytt verksamhetsområde? Det här steget kan också inkludera en risk- och sårbarhetsanalys som bygger på den inhämtade kunskapen. I 5F-modellen fyller ni själva de olika stegen med innehåll.

Förbereda

Utifrån det ni nu vet, vad behöver ni förbereda för att samarbetet eller verksamheten ska bli lyckad? Behövs ny kompetens? Förberedande utbildningar? Samtal? Möten? De förberedande stegen för ett studieförbund eller en folkhögskola kan se olika ut beroende på exempelvis verksamhetstyp eller samverkanspart.

Folkbilda

När de första stegen är genomförda har ni förhoppningsvis möjliggjort att faktisk folkbildning kan ske. Även här kan det finnas checklistor: Vad bör en lärare eller ledare veta? Vad är viktigt att tidigt förmedla till deltagarna? Finns det gemensamma arbetssätt som ska implementeras i all verksamhet; som är viktiga för folkhögskolans eller studieförbundets särprägel – eller för att följa det statliga demokrativillkoret? Hur säkerställer ni att deltagarna kan visselblåsa och kommunicera sina upplevelser och behov? Fundera på vilka komponenter ert gemensamma folkbildande ska innehålla – men glöm inte att det också måste finnas utrymme och frihet för läraren, cirkelledaren och förstås för gruppen och det gemensamma lärandet/skapandet.

Följa

Det sista steget heter ”följa” och inkorporerar både sådant som kan göras under tiden verksamheten pågår och sådant som kan göras efteråt. Det här steget fyller ni med sådant som är viktigt att ta reda på – för att försäkra er om att det ni bestämt i tidigare steg faktiskt sker och genomförs. Här kan ni också definiera kriterier för sådant som är extra viktigt för er som studieförbund eller folkhögskola. Det kan finnas deltagarstyrda kriterier som kan följas upp i större kontext eller i varje grupp och verksamhet.

Det statliga demokrativillkoret och komponenterna i det kan också kontinuerligt följas upp. Det är viktigt att inte vänta till verksamheten är avslutad innan man agerar (om någonting inte stämmer). Men i efterhand kan man utvärdera och fundera på förbättringar på ett mer strukturerat sätt. Fyll det här steget med metoder och planer för hur ni kontinuerligt stämmer av för att korrigera, förbättra, ändra eller avsluta verksamhet om så behövs.

UPPFÖLJNING OCH GRANSKNING

57

Folkbildningsrådet beslutar i statens ställe om vilka som ska få statsbidrag och i förlängningen också vilka som inte ska få det. Folkbildningsrådet följer därför upp och kontrollerar att statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund används i enlighet med statens syften. Det är dock i första hand studieförbunden och folkhögskolorna själva som ska se till att villkoren följs. Det statliga demokrativillkoret är nu en del av statens förordning om statsbidrag till folkbildningen och därför en förutsättning för statsbidrag. Precis som andra statsbidragsvillkor kan eventuella överträdelser bli granskningsärenden.

58 När och vad kommer Folkbildningsrådet kontrollera?

61 Sekretess och hantering av personuppgifter

När och vad kommer Folkbildningsrådet kontrollera?

I FÖRORDNINGEN om statsbidrag till folkbildningen framgår vilka förutsättningar och villkor som gäller för att få statsbidrag, samt vad som kan hända om dessa inte uppfylls. En grundläggande förutsättning för att få statsbidrag är att verksamheten ska ha den inriktning som staten angett som syfte med statsbidraget till folkbildningen, bland annat att stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin. För att få statsbidrag ska folkhögskolor och studieförbund även uppfylla särskilda villkor i förordningen, varav statens demokrativillkor nu utgör ett.

TYDLIGT ANSVAR

Studieförbund och folkhögskolor som tar emot statsbidrag är ansvariga för att verksamheten uppfyller gällande krav och villkor – och ska lämna sådan redovisning som Folkbildningsrådet begär. I detta ingår att bistå vid granskningar av eventuella fel och brister.

Folkbildningsrådet i sin tur ansvarar för att kontinuerligt följa upp och utvärdera om verksamheten följer uppsatta villkor och statens syften med stödet till folkbildningen.

I samband med införandet av statens demokrativillkor tillkom även en anmälningsskyldighet som innebär att studieförbund och folkhögskolor snarast möjligt ska anmäla till Folkbildningsrådet om det sker förändringar som kan påverka rätten till eller storleken på bidraget (i förordningen 13 b §). Kravet innebär en långtgående skyldighet för folkhögskolor och studieförbund att informera Folkbildningsrådet och därmed också ett fortsatt stort och ännu tydligare ansvar att följa upp och kontrollera så att statsbidraget används till folkbildning – och att bland annat det statliga demokrativillkoret följs i alla delar.

Om fel och brister upptäcks ska detta snarast möjligt anmälas till Folkbildningsrådet: Folkhögskolor och studieförbund har inom självförvaltningsmodellen alltid varit skyldiga att anmäla fel och brister. Den införda anmälningsskyldigheten visar dock på en skärpning i ansvarsfördelningen, från statens sida.

Folkbildningsrådet välkomnar också att studieförbund och folkhögskolor hör av sig även i mer tveksamma fall, så att en diskussion kan föras gemensamt.

EN DEL AV NORMAL UPPFÖLJNING

Statens demokrativillkor kommer att hanteras på samma sätt som andra villkor för statsbidrag till folkbildning, vilket innebär att Folkbildningsrådet agerar på inkommen information och sådant som framkommer i samband med uppföljning.

Studieförbund och folkhögskolor kan i ordinarie uppföljning komma att få frågor kopplat till statens demokrativillkor, särskilt när det kommer till risk- och sårbarhetsanalyser. Mycket av det som är avgörande för att följa det statliga demokrativillkoret är viktigt även ur ett kvalitetsperspektiv. När verksamhet följs upp – exempelvis studieförbundens åtaganden – kommer det statliga demokrativillkoret naturligt beröras i den nödvändiga återkopplingen. Finns det särskilda områden i en kurs eller ett verksamhetsåtagande som kräver specifik inramning eller ett större ansvarstagande – exempelvis verksamhet med ett problematiskt material eller i en demokratiskt ansatt miljö – kan Folkbildningsrådet komma att, utöver dokumenterad, initial planering, också fråga efter mer specifika underlag efter avslutad kurs, verksamhet eller verksamhetsperiod.

SIGNALER OCH GRANSKNINGAR

Folkbildningsrådet granskar verksamhet när det finns signaler om att någonting inte står rätt till. Sådana signaler kan komma – och kommer ofta – från statsbidragsmottagarna själva. Det är inte ovanligt att studieförbunden och folkhögskolorna i egna kontroller är först med att upptäcka när verksamheter brister eller utsätts för exempelvis bedrägeriförsök från externa aktörer.

Signaler kan också komma från deltagare eller andra berörda, ibland anonymt via Folkbildningsrådets visselblåsarfunktion.

En signal kan även komma från upptäckter i Folkbildningsrådets ordinarie uppföljning av studieförbund och folkhögskolor. När en signal har registrerats sker i regel en kunskapsinhämtning som oftast inkluderar samtal med den berörda folkhögskolan eller med aktuellt studieförbund.

Mer information om hur Folkbildningsrådets granskningar går till finns i skriften *Folkbildningsrådets riktlinjer för granskningar*, som kan laddas ner på Folkbildningsrådets hemsida.

BESLUT OM BIDRAG OCH ÅTERKRAV

Av förordningen om statsbidrag till folkbildningen framgår att Folkbildningsrådet kan bestämma att ett bidrag helt eller delvis ska hållas inne eller upphöra, om en folkhögskola eller ett studieförbund inte uppfyller villkoren för att få statsbidrag, eller om det finns grund för återbetalning. Beträffande demokrativillkoret anges uttryckligen i bestämmelsen att stöd inte får lämnas vid villkorsbrott, om det inte finns särskilda skäl.

Om en folkhögskola eller ett studieförbund blir återbetalningsskyldigt, till exempel för att det statliga demokrativillkoret inte uppfylls, ska Folkbildningsrådet besluta om att helt eller delvis kräva tillbaka bidraget. Om det finns särskilda skäl får Folkbildningsrådet besluta att helt eller delvis avstå från återkrav.

En ny förutsättning för att få statsbidrag – som också förs in i förordningen om statsbidrag till folkbildningen i samband med det statliga demokrativillkoret – är att en folkhögskola eller ett studieförbund inte får ha skulder från tidigare återkrav av statsbidrag (7 a §). Om det finns sådana får Folkbildningsrådet inte betala ut ytterligare statsbidrag förrän skulden är reglerad.

Den yttersta konsekvensen av att en folkhögskola eller ett studieförbund inte uppfyller villkoren för statsbidrag, däribland det statliga demokrativillkoret, är att Folkbildningsrådet bestämmer att folkhögskolan eller studieförbundet inte ska få statsbidrag över huvud taget.

HUR LÄNGE SKA FOLKHÖGSKOLAN ELLER STUDIEFÖRBUNDET STÅ TILL SVARS?

Hur lång tid en överträdelse av demokrativillkoret bör ligga en folkhögskola eller ett studieförbund till last är en bedömningsfråga i varje enskilt fall. Demokrativillkorsutredningen resonerade kring detta enligt följande (ur *Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället, vägledning för handläggare, bilaga till SOU 2019:35*):

”En prövning av om en organisation uppfyller demokrativillkoret får göras vid varje beslutstillfälle utifrån vad som då kan anses ligga organisationen till last. Hur lång tid en överträdelse av demokrativillkoret bör ligga organisationen till last är en bedömningsfråga. Det går inte att sätta några fasta tidsgränser eftersom det beror på vad överträdelsen består i. Organisationens ställningstaganden kring agerandet liksom vilka åtgärder som vidtagits för att säkerställa att det inte upprepas, måste också beaktas. En enstaka överträdelse av demokrativillkoret bör inte självklart utesluta organisationen från bidrag för all framtid. Allvarliga överträdelser måste dock få långsiktiga konsekvenser. Demokrativillkoret är till för att skydda enskilda individer mot kränkningar och upprätthålla bidragens legitimitet. Till exempel finansiering av terrorism eller utövande av våld med hatmotiv kan innebära att en organisation inte bedöms uppfylla demokrativillkoret trots att överträdelsen har skett lång tid tillbaka.”

Sekretess och hantering av personuppgifter

NÄR DEMOKRATIVILLKORET införs skapas nya behov av sekretess, vilket har gjort att regeringen har infört ett tillägg i *Offentlighets- och sekretesslagen* (2009:400):

40 kap. 7 e §

Sekretess gäller i ärenden om statligt reglerat stöd till civilsamhället som omfattas av ett villkor om att en organisations verksamhet inte får utövas i strid med samhällets grundläggande värderingar för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde lider men om uppgiften röjs.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

SKYDD FÖR PERSONLIGA UPPGIFTER VID GRANSKNING AV STATENS DEMOKRATIVILLKOR

När Folkbildningsrådet granskar om en organisation uppfyller statens demokrativillkor kan personliga uppgifter behöva skickas in. Eftersom handlingar som skickas till Folkbildningsrådet oftast blir offentliga, enligt offentlighetsprincipen, kan vem som helst begära att få läsa dem. Den nya sekretessregeln (se ovan) innebär att uppgifter om en persons privata förhållanden kan skyddas från att bli offentliga om det skulle skada personen att uppgifterna sprids.

NY LAG OM HANTERING AV PERSONUPPGIFTER

För att Folkbildningsrådet och andra organisationer som handlägger statligt stöd ska kunna hantera sådana uppgifter på ett säkert och korrekt sätt införs också en ny lag: *Lag om personuppgiftsbehandling i vissa ärenden om stöd till civilsamhället* (2024:488). Den nya lagen klargör hur personuppgifter ska hanteras vid utredningar om stöd till civilsamhället. Lagen skyddar människors integritet och säkerställer att personuppgifter bara används på ett ändamålsenligt sätt.

Läs mer

Här följer ett antal skrifter som använts som källor för den här vägledningen eller som passar för vidare fördjupning.

Statens stöd till trossamfund och civilsamhället – enhetliga och rättssäkra villkor
(Prop 2023/24:119).

Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället, Betänkande av Demokrativillkorsutredningen
(SOU 2019:35), Statens offentliga utredningar, 2019.

Demokrativillkor för bidrag till civilsamhället, vägledning för handläggare (SOU 2019:35), Statens offentliga utredningar, 2019.

Risk- och sårbarhetsanalys i folkbildningen,
Folkbildningsrådet, 2024.

Informal, non-formal and formal education: a brief overview of different approaches, Mark K. Smith, the Encyclopaedia of Pedagogy and Informal Education 2002/2024.

The missing piece of the puzzle: Non-Formal and Informal Learning as a Driver for Human Development and Social Justice, Thor Rutgersson, Agata Patecka, Barbara Caracciolo och Maurice Claassens, SOLIDAR, 2014.

European guidelines for validating non-formal and informal learning, Cedefop, Publications Office of the European Union, 2015.

Cirkelns betydelser,
Pelle Åberg och Thor Rutgersson, Folkbildningsrådet, 2020.

Folkbildning i landsbygder,
Pelle Åberg, Johan von Essen, Patrik Cras, Marie Nordfeldt och Kjell Hansen, Folkbildningsrådet, 2024.

Uppdrag att utveckla samverkan med civilsamhället i det brottsförebyggande arbetet (Regeringsuppdrag från Justitiedepartementet), diarienummer: Ju2024/01492.

Barriärer mot brott – en socialpreventiv strategi mot kriminella nätverk och annan brottslighet, Skr. 2023/24:68.

Nya uppgifter för centrum mot våldsbejakande extremism, Prop. 2024/25:46, Regeringskansliet, 2024.

DEN HÄR SKRIFTEN informerar om statens nya demokrativillkor för statligt stöd till trossamfund och civilsamhälle. Här finns även en genomgång av folkbildningens olika verksamhetsformer och pedagogik. Ibland har folkbildningsverksamheter ambitioner som kräver medveten moderering och kontextualisering. Folkbildningsrådet vill med denna vägledning göra sådant arbete mer överskådligt och metodiskt. Därför finns här ett särskilt fokus på checklistor, säkerhetsställande frågor och handlingsplaner som sammantaget bäddar för en verksamhet som följer statens demokrativillkor samtidigt som folkbildningen kan fortsätta att utmana, uppmuntra och förändra. *Den här vägledningen är ett material att återkomma till, där läsningen inte behöver ske från pärm till pärm.*